

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:39
sssjournal.com

pp.3663-3684
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 18/05/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 23/07/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 23.07.2019

AİLE İÇİ ŞİDDET MAĞDURU KADINLARIN SUÇLULUK DUYGUSU DÜZEYLERİ VE PSİKOLOJİK DAYANIKLILIKLARININ İNCELENMESİ

EXAMINING THE LEVEL OF GUILT AND PSYCHOLOGICAL RESILIENCE OF WOMEN TRAUMATIZED BY DOMESTIC VIOLENCE

Süleyman Ayhan ÖRNEK

İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Bilimler Enstitüsü, Psikoloji A.B.D Psikoloji Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1630>

Reference : Örnek, S.A. (2019). "Aile İçi Şiddet Mağduru Kadınların Suçluluk Duygusu Düzeyleri ve Psikolojik Dayanıklılıklarının İncelenmesi", International Social Sciences Studies Journal, 5(39): 3663-3684.

ÖZ

Şiddet geçmişten günümüze önemli bir toplumsal problem olarak varlığını sürdürmüştür. Şiddete uğrayanlar elbette yalnızca kadınlar değildir. Fakat geçmişten bu yana şiddete en çok maruz kalan şüphesiz kadınlar olmuştur ve bu durum şiddet denildiğinde akla kadının gelmesine neden olmuştur. Şiddet toplumsal bir problemdir ve sebepleri değerlendirildiğinde erkek egemen toplum anlayışının karşımıza çıkması muhtemeldir. Geçmişten bu yana toplum tarafından kadın ve erkeğe yüklenmiş cinsiyet rolleri bulunmaktadır. Şiddet eyleminin sebeplerini açıklamaya yönelik pek çok çalışma bulunmaktadır. Şiddetin sebepleri her kaynakta farklı ele alınsa ortak yönleri fazlalıktır. İnsanların içinde buldukları ekonomik durum, hayat şartları, içinde yaşadıkları çevre ve aile yapısı gibi pek çok etken şiddet eyleminin oluşmasında rol oynamaktadır. Toplumda erkeğe dair genel algı evine bakan, otoriteyi ve gücü elinde bulunduran şekildeyken, kadına dair algı ise erkeğe göre daha az özgür, erkeğinin sözünü dinleyen, en önemli görevi evine ve ailesine bakmak olan bir anlayıştır. Açıkça görülen bu erkek egemen yapı şiddet olaylarının yaşanma sebeplerinden biridir.

Şiddet türü ve sebebi ne olursa olsun şiddete uğrayan kişiyi psikolojik olarak derinden etkileyen bir durumdur. Aile içinde eşinden çocuğundan ya da diğer aile bireylerinden şiddet gören kadın şiddet sonrası travmaya bağlı suçluluk duygusu hissetmektedir. Bazı şiddet mağdurları şiddet gördüklerini çevresi ile paylaşarak çeşitli destekler alsa da hala şiddet gördüğünü saklayan ve hiçbir destek almayan kadınların bulunduğu aşıkardır. Çalışmada aile içinde şiddete maruz kalan kadınların travmaya bağlı suçluluk düzeylerinin psikolojik dayanıklılık ile ilişkisini değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda şiddetin türleri, şiddetin olası sebepleri, aile içi şiddet, kadına yönelik aile içi şiddet gibi konular irdelenmiştir. Öte yandan aile içinde yaşanan şiddet sonrası kadının hissettiği suçluluk duygusu, psikolojik dayanıklılığı, travmaya bağlı suçluluk duygusu ile başa çıkma yaklaşımları, başa çıkmada psikolojik dayanıklılık ve başa çıkma destek sistemleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kadına Yönelik Şiddet, Şiddet Sonrası Travmaya Bağlı Suçluluk Duygusu, Aile İçi Şiddet, Psikolojik Dayanıklılık.

ABSTRACT

Violence has continued to be an important social problem from the past to the present. Of course, it is not only women who are subjected to violence. However, women have undoubtedly been the most exposed to violence since the past, and this has brought women to mind. Violence is a social problem. Since the past, there are gender roles attributed to women and men by society. There are many studies to explain the causes of violence. If the causes of violence are handled differently in each source, they have more in common. Many factors such as the economic situation of people, their living conditions, the environment they live in and the family structure play a role in the formation of violence. While the general perception of men in society is that of looking at the house, holding authority and power, the perception of women is less free than the male, listening to the word of the man, and the most important duty is to

look at his home and his family. Clearly, this male-dominated structure is one of the causes of violence.

Whatever the type and cause of violence, it is a condition that deeply affects the person who is subjected to violence psychologically. In the family, the woman who has been subjected to violence from her husband, her child or other family members feels guilt after trauma. Although some victims of violence share various types of support with their environment, it is evident that there are still women who hide that they are exposed to violence and do not receive any support. The aim of this study was to evaluate the relationship between trauma-related guilt levels and psychological resilience of women exposed to domestic violence. In this context, the types of violence, possible causes of violence, domestic violence, domestic violence against women are examined. On the other hand, the feelings of guilt, psychological resilience, coping with trauma-related guilt, psychological resilience in coping and coping support systems are emphasized.

Key Words: Violence Against Women, Feelings of Guilt After Trauma, Domestic Violence.

1. ŞİDDET VE KADINA YÖNELİK ŞİDDET

Şiddetin bireysel ve toplumsal düzeyde nasıl algılandığı ve anlamlandırıldığına ilişkin genel geçer bir açıklama yoktur. Zira koşullara, zamana, mekâna, bakış açısına, sahip olunan önyargılara ve değer yargılarına göre farklı biçimlerde algılanabilir ve anlamlandırılabilir olması, şiddet kavramının çeşitli şekillerde tanımlanmasına yol açmaktadır. Örneğin Felson, şiddet üzerine yapılan araştırma sonuçlarından hareketle, bir eylemin şiddet olarak tanımlanabilmesi için insanların o eylemin yanlış olduğunu düşünmelerinin gerekli olduğunu belirterek şiddetin göreceli bir kavram olduğuna dikkati çekmektedir. Buna göre, insanlar kendilerine zarar verilmesi durumunda bu eylemi şiddet; kendilerinin başkalarına zarar vermeleri durumunda ise aynı eylemi adalet olarak tanımlayabilmektedir. Benzer şekilde, bir toplumda sapkın davranış olarak kabul edilen bir davranışta bulunan kişiye karşı zarar verici bir eylemde bulunmak da şiddet olarak değil; sapkın davranışa verilen bir ceza şeklinde değerlendirilebilmektedir (Felson, 2009).

Şiddetin önlenmesinde genel geçer kuralların değil, özel kuralların rol oynadığını söyleyen Michaud da, şiddetin göreceliliğini şöyle açıklamaktadır:

Şiddetin dizginlenmesinde kullanılan hukuksal, kurumsal, grupsal veya alt grupsal ve hatta kişisel ölçütlere göre değişen özel bir bileşen vardır. 13. Yüzyıl İngiltere 'sindeki şiddet ile 20. Yüzyıl İngiltere 'sindeki şiddeti karşılaştırmak, pek çok norm değişmiş olduğu için, safluktan başka bir şey olmaz... Şiddet konusunda söylenmiş evrensel bir söz, belirlenmiş evrensel bir bilgi yoktur. Her toplumun kendine özgü şiddet sorunları vardır. Bunlar özgün normlarla belirlenir ve az ya da çok başarılı biçimlerde ele alınır (Michaud, t.y., s. 12).

Şiddetin göreceliği, yukarıda da belirtildiği üzere, her ne kadar genel geçer bir açıklamaya olanak vermese de, şiddetin özellikle şiddete maruz kalanlar açısından olumsuz bir durum olması, genel olarak şiddete ilişkin açıklamaların ortak noktasını oluşturmaktadır. Örneğin Michaud, şiddetin, hem şiddet durumlarını hem de şiddet eylemlerini açıklayacak şekilde tanımlanması durumunda daha iyi anlaşılacağı görüşünden hareketle şiddeti şöyle tanımlamaktadır:

Bir akarsırlıklı ilişkiler aortamında ataraflardan abiri aveya abirkaçı adoğrudan aveya adolaylı, atoplaveya adağınık aolarak, adigerlerinin abir aveya abirkaçının abedensel abütünlüğüne aveya atörel a(ahlaki/moral/manevi) abütünlüğüne aveya amallarına aveya asimgesel, asembolik ave akültürel adeğerlerine, aoranı ane aolursa aolsun azarar averecek aşekilde adavranırsa aorada aşiddet avardır a(Michaud, at.y., as. a8-9).

Anlamı zamana ve mekâna göre değişebildiği için, şiddet üzerine tartışmaların sürengenliğinden söz eden Keane'e göre ise "şiddet bir grubun ve/veya bireylerin başkalarının bedenlerine yönelttiği şok, çürüme, şişme ya da baş ağrısından kırılmış kemiklere, kalp krizlerine, kol ve bacak yitirilmesine hatta ölüme dek uzanan bir dizi sonucun ortaya çıkmasına neden olabilecek nitelikteki, istenmeyen müdahaleler olarak ele alınırsa daha iyi anlaşılabilir" (Keane, 1998, s. 68). Keane, bu açıklamasının ardından şiddeti, şiddete maruz kalanın ötekileştirildiği, saygı duyulan bir özne olmaktan çıkarılıp, bedenini ortadan kaldırmaya kadar gidebilecek ölçüde zarar verilen bir nesne durumuna indirgendiği ilişkisel bir eylem olarak tanımlamaktadır (Keane, 1998).

Şiddeti tanımlarken, günlük hayatın akışı içinde her alanda karşılaşılabilecek bir eylem olduğuna vurgu yapan Somersan da, iktidarın bir göstergesi olan ve yıkıcı nitelikteki her eylemin, çeşitli gerekçelerle haklılaştırılmaya çalışılsa da, şiddet olarak tanımlanması gerektiği görüşündedir. Somersan'a göre:

Kimi a yerde abir asatır, abir akurşun, aışkencecinin aelektriği, agazetecinin azoru, ayasal aidam, ayasal aoperasyon, aMayaların aençlerin agöğsünü abıçakla akerek akalbi açıkarması ave atanrılara asunması, aAvrupa'nın abitmeyen aengizisyonu, aannenin adayağı, ababanın ayumruğu, akocanın asaldırısı, aYanamoma akabilelerinin adönemsel asavaşları, aöğretmenin acetveli, açocuğun ataşı, abir akapının ayüzünüze akapanması, abir abaşkasının ahiç aaçılmaması, aköyün azorla aboşaltılması, abazen akltorisin asünnet aedilmesi,... akimi a yerde amilliyetçilik..., arıçılık, agörünmez aşiddetin adışlanması, aiftira, akıskançlık, adostluğun ainkarı, abazen ade, asadece abir asöz, abir acümleciktir, aşiddet a(Somersan, a1996).

Şiddetin güdülenmeye bağlı olarak gerçekleştiğini ifade eden Ergil, bu güdülenmenin dayanaklarını; birey veya grup tarafından beklenen somut bir kazanç, katlanılmaz duruma gelmiş baskılar, siyasi marjinalleşme, kan davası ve/veya namus davası gibi kültürel nedenler olarak belirtmekte ve şöyle devam etmektedir: “*Ardında hangi güdü olursa olsun, şiddet, her zaman bir kişi veya grubun servet, itibar veya iktidar kazanmak için başvurduğu bir araçtır*” (Ergil, 2001, s. 40).

Bu görüşten hareket edildiğinde, insanları şiddet uygulamaya yönelten nedenlerden birisinin temel insani isteklerin karşılanması olduğu söylenebilir. Örneğin Felson'a göre, her türlü şiddet eylemi, kızgınlık/öfke içerse de, uygulayana yarar sağlayan bir davranış biçimidir (Felson, 2009). Böylelikle insanlar, şiddet uygulayarak, fazla bir bedel ödmeden istediklerini elde edebilmektedir. Öç almanın, başkalarını etkilemenin, başkalarına boyun eğdirmenin bir yolu olarak şiddete başvurulduğunu belirten Felson, özellikle karşıdakine boyun eğdirmek suretiyle şiddet uygulayan kişinin; maddi kazanç sağlama, cinsel isteklerini tatmin etme gibi temel insani ihtiyaçlarını karşılayabildiğine işaret etmektedir (Felson, 2009). Bu açıklama doğrultusunda şiddetin, şiddete maruz kalanlar açısından yıkıcı sonuçlarına karşın, şiddetin faillerine yarar sağlamak gibi önemli bir işlevinin bulunduğu görülmektedir. Şiddetin, uygulayıcılarına fayda sağlaması ise süreklilik kazanmasında önemli bir etkidir. Şiddetin insani gereksinimlerin karşılanması gibi faydacı bir rol oynaması, aynı zamanda, başkaları üzerinde iktidar kurma çabalarını da anlaşılır kılmaktadır. Bu noktada, şiddet yoluyla güç elde ederek, istekleri karşılayabilmenin ve/veya güç sayesinde karşıdakine şiddet uygulayarak gereksinimleri yerine getirebilmenin büyük bir tatmin duygusu yarattığı ve böylesi bir duygudan vazgeçebilmenin çok da kolay olmadığı düşünülmektedir.

Şiddet, şiddet uygulayanların salt kendileri için değil, şiddetin uygulandığı birey ve/veya gruplara, kısa veya uzun vadede bir şekilde yarar sağladığı düşüncesiyle de uygulanabilmektedir. Örneğin İnam, şiddetin, genellikle “*eğitmek*”, “*terbiye etmek*” için başvurulan bir yol olduğunu belirtmektedir. İnsanların şiddetle terbiye edilebileceği temel varsayımından hareketle anne çocuğuna, öğretmen öğrencisine, kolluk güçleri suçlulara şiddet uygulayabilmektedir (İnam, 2001).

Kendi iktidarını toplumun bazı kesimlerine ve/veya tamamına kabul ettirmek amacıyla da; baskı, zulüm, kıyım, işkence gibi uygulamalarla şiddete başvurulması da söz konusu olabilmektedir. İnam, sindiren şiddet olarak tanımladığı bu şiddet türünü şöyle açıklamaktadır:

Sindiren aşiddet, agüç apeşinde, aiktidar atutkunu aşiddettir. aBu aşiddet aamacına aerişmek aiçin, aiktidarına aengel aolduğunu adüşündüğü abütün agüçleri akendine adüşman asayar ave aortadan akaldırmayı aplanlar. aBunu aher azaman abilinçli, aplanlı ayapmaz. aSindiren aşiddet, asavaşla, akavgayla, ahuzursuzlukla, aterörle avar aolan aşiddettir. aŞiddeti aaçık aolarak, afiziksel, atoplumsal, asiyasal, aruhsal aşiddet aolarak auygulayabildiği agibi, aörtük aolarak, a“aba aaltından asopa” agöstererek, adeğişik akılıklarda ada aortaya akoyabilir. aBilim, ainsan ahakları, ademokrasi, adin akavramlarını akullanır. aYapmamızı aistediği aşeyleri ayapmadığımız, aonun agibi adüşünmemiz agerekenleri adüşünmediğimizi aanladığında, abunun abilime, ainsan ahaklarına, ademokrasiye aya ada adine aaykırı aolduğunu asöyleyerek abize amanevi abaskı auygulayabilir a(İnam, a2001, as. a47).

Yukarıdaki açıklamalar, şiddet eyleminin gerçekleşmesinde; şiddetin, uygulayıcısına ve/veya şiddet uygulananına bir şekilde, bireysel ve/veya toplumsal fayda sağlayan bir davranış biçimi olarak algılanmasının önemli rol oynadığını göstermektedir. Dolayısıyla şiddet çalışmalarında, şiddetin özellikle uygulananına yönelik, yıkıcı bir davranış biçimi olarak değerlendirilmesinin yanı sıra, uygulayana ve/veya uygulananına ve/veya bir gruba/topluluğa bir şekilde yarar sağlayan bir davranış biçimi olarak da değerlendirilmesi, şiddet olgusunun daha kapsamlı anlaşılması açısından önemli

bulunmaktadır. Bu çerçevede araştırma problemi kapsamında ele alınan kadına yönelik aile içi şiddetin de, aile birliğinin korunmasını sağlayan dayanışma örüntüleri üzerinden, ailenin sürdürülmesini sağlayabildiği ölçüde işlevsel olduğu göz önünde bulundurulmaktadır.

1.1. Şiddet Türleri

Toplumsal yapıların karmaşıklaştığı ölçüde şiddetin de toplumsal ve bireysel hayatın her safhasına yayılarak çeşitlenmesi, şiddet türlerinin sınıflandırılmasını; şiddetle ilgili çalışmalarda belirsizliğe düşülmemesi açısından, gerekli kılmaktadır. Nitekim şiddetin, özellikle modern toplumlarda karmaşık bir yapıya sahip olduğuna dikkati çeken çeşitli açıklamalar da, şiddet türlerinin belirli kategoriler altında toplanmasının gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

Örneğin Ünsal, ana özellikleri ne olursa olsun, şiddetin zamana ve topluma göre değiştiğini ifade etmektedir (Ünsal, 1996). O'na göre dünya değiştiği ölçüde, dolaylı ve somut bir biçimde hissedilen çeşitli baskılar da şiddet kategorisine dâhil edilmektedir (Ünsal, 1996). Michaud da toplumsal yaşamı yönetme biçimlerinin yanı sıra teknoloji ve kitle iletişim araçlarının da değişmesi sonucunda şiddetin görüntüsü ve ölçüsünün değiştiği görüşündedir. Az gelişmiş toplumların günümüz çağdaş toplumlarına göre daha kaba, vahşi ve saldırgan olmalarına karşın öldürme olanaklarının kısıtlı olduğunu vurgulayan Michaud, teknoloji toplumlarında yıkım olanaklarının çoğaldığını ve şiddetin kurallara bağlandığını da belirtmektedir (Michaud, t.y., s. 37).

Kızmaz ise bazı şiddet davranışlarının içinde yaşanan kültürel yapıdan kaynaklandığını; örneğin Türkiye toplumunda birçok şiddet eyleminin; şeref, namus, erkeklik gibi kültürel algılamaların bir sonucu olduğunu; ayrıca özellikle kırdan kette göçün etkisiyle kırsala özgü şiddet kodlarının kente ait şiddet kodlarına eklenmesi ve bizatihi göç olgusunun neden olduğu sosyal, ekonomik ve kültürel sorunlar nedeniyle şiddet içeren davranışların çeşitlendiğine dikkat çekmektedir (Kızmaz, 2006).

Kısaca, bir eylemin şiddet olarak algılanıp algılanmamasının çeşitli etkenlere bağlı olduğuna ilişkin daha önce yer verilen görüş ve açıklamaların yanı sıra, şiddetin toplumların değişim süreçlerine paralel bir değişim içinde olduğu ve çeşitlendiğine dair yukarıdaki görüş ve açıklamalar doğrultusunda; günümüz toplumlarında yaşanan şiddetin anlaşılabilirliği ve açıklanabilirliği için şiddet tipolojilerinden yararlanılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

Şiddet eylemleri, şiddetin hangi açıdan incelendiğine bağlı olarak farklı şekillerde sınıflandırılabilirliğinden bu çalışmada, araştırma problemi çerçevesinde, Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) şiddet tipolojisi esas alınmıştır. WHO tarafından şiddet ve sağlık üzerine hazırlanan bir raporda, şiddet öncelikle kendine dönük/yönelik şiddet, kişilerarası şiddet ve kolektif şiddet olarak üç ana başlık altında sınıflandırılmaktadır. Buna göre kendine dönük/yönelik şiddet; intihara eğilimli davranışlar ve kendini aşağılama şeklinde kendi içinde iki alt grupta toplanmaktadır. Kişilerarası şiddet; genellikle aile üyeleri ve birlikte yaşayan çiftler arasında yaşanan şiddet ve birbirlerini tanımayan kişiler arasında ve genellikle ev dışında yaşanan topluluk şiddeti olarak gruplandırılmaktadır. Kolektif şiddet ise sosyal, siyasal ve ekonomik şiddet olarak sınıflandırılmaktadır (WHO, 2002).

1.2. Aile İçi Şiddet

Aile içi şiddet, çalışma konusuna göre çeşitli şekillerde tanımlanmakla birlikte, bu tanımlarda vurgulanan birçok noktanın ortak olduğu görülmektedir. Buna göre aile içinde, aile bireyini/bireylerini bir şekilde baskı ve kontrol altında tutmak amacıyla uygulanan ve bireysel hak ve özgürlüklerin engellenmesi ve/veya feda edilmesiyle sonuçlanan her türlü fiziksel, psikolojik, cinsel saldırı veya saldırı tehdidi ile ekonomik kısıtlama veya kısıtlama tehdidi aile içi şiddetle ilgili tanımlarda, tümüyle ya da kısmen, yer alan ortak ifadelerdir (UNICEF Innocenti Research Centre, 2000; Cambridge Public Health Department, 2013; AAK, 1995; KSGM, t.y.,). Bu araştırma kapsamında da aile içi şiddet, yukarıda belirtilen noktalar çerçevesinde ele alınmaktadır.

Aile içi şiddet, öncelikle aile üyelerini doğrudan etkileyen özel alana ait bir şiddet türü olarak algılanabilirse de, ailenin toplumun bir kurumu olduğu göz önünde bulundurulduğunda, toplumun diğer kurumlarını da etkileyebilecek ve o kurumlardan etkilenebilecek çok boyutlu ve dinamik bir toplumsal şiddet biçiminde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte özellikle Batı toplumlarında yaşanan sanayileşme ve kentleşme süreciyle birlikte aile içi ilişkilerin değişimini ve dönüşümünü açıklamaya yönelik çok sayıda çalışma yapılmasına karşın, bugün evrensel bir sosyal problem olarak kabul edilen aile içi şiddete dikkat çeken çalışmalar yakın tarihlere kadar yapılmamıştır.

Örneğin Gelles ve Straus, emniyet ve askeri birimler hariç tutulduğunda, Birleşik Devletler’de en çok şiddet içeren sosyal grubun aile olma olasılığının yüksek olduğunu belirterek, böyle bir gerçeklik söz konusuysa, aile içi şiddetin sosyal bir problem olarak ele alınmasının çok uzun süre göz ardı edildiğini belirtmektedir (Gelles ve Straus, 1985). Gelles’in, 1939 yılında yayın hayatına başlayan “*Evlilik ve Aile Dergisi*”nde (*Journal of Marriage and Family*), 30 yıl süresince, başlığında “*şiddet*” kelimesi bulunan tek bir makalenin yayınlanmamış olduğunu belirtmesi de bu tespiti doğrular niteliktedir. Gelles’in ayrıca, Birleşik Devletler’de 1960’lı yılların sonuna kadar aile içi şiddetle ilgili güvenilir istatistiklerin bulunmadığını ve yine aynı tarihlere kadar ailede hem kadına yönelik şiddetin hem de kocaya, ebeveynlere ve yaşlı kişilere yönelik şiddetin bilimsel ya da popüler yayınlarda yer almadığını ifade etmesi de (Gelles 1980), aile içi şiddetin yakın bir geçmişe kadar göz ardı edilmesinin ve/veya sorgulan(a)mamasının diğer göstergeleri olarak kabul edilmektedir. Bu noktada, aile içi şiddetin son yıllara kadar sosyal bir problem olarak algılanmasına hangi etmenlerin engel oluşturmuş olabileceği sorusu akla gelmektedir.

Bugün, birçok sosyolojik değişkenin, aile içi şiddetin yaşanmasında belirleyici rol oynadığı bilinmektedir. Örneğin Gelles, “*yaş, cinsiyet, öğrenim durumu, zenginlik düzeyi, mesleki durum, dini inançlar, işsizlik, namus vb.*” sosyolojik değişkenler ile aile içi şiddet arasında anlamlı bir ilişki olduğunu belirtmektedir (Gelles’ten aktaran, Ritterberger-Tılıç, 1998). Meadows da genel olarak sosyal ve ekonomik etmenlerin eşler arası şiddetin yaşanmasında belirleyici olduklarını ifade etmektedir (Meadows, 2007). Benzer şekilde Goode da şiddetin uygulanma sıklığının sosyal ve ekonomik düzey, etnik farklılıklar, cinsiyet, yaş gibi değişkenler tarafından belirlendiğini söylemektedir (Goode, 1971) Türkiye’de yapılan bir araştırmanın sonuçları da sosyal ve ekonomik düzeyle aile içi şiddet arasında anlamlı bir ilişki olduğunu; sosyal ve ekonomik kaynakları yetersiz olan ailelerde aile içi şiddetin daha sık yaşandığını ortaya koymaktadır (AAK. 1998, s. 252). Aile içi şiddeti açıklamaya yönelik olarak beş Latin Amerika ülkesinde, Pakistan’da ve Hindistan’da gerçekleştirilen üç farklı çalışmada da öğrenim durumu, yaş, gelir düzeyi, toplumsal cinsiyet, dini inançlar gibi sosyolojik değişkenlerin aile içi şiddetin yaşanmasında belirleyici rol oynadıkları ifade edilmektedir (Flake ve Forste, 2006; Rabbani ve diğerleri, 2008; Martin ve diğerleri, 1999; Munir, 2005). Ayrıca, genellikle bu değişkenlere bağlı olarak alkol ve uyuşturucu kullanımı ile stres/gerilimin de aile içi şiddete yol açtığı saptanmıştır (Ritterberger-Tılıç, 1998; Gelles ve Straus, 1985).

Bu açıklama ve değerlendirmelerin yanı sıra, örneğin hak mahrumiyeti, ekonomik yetersizlik gibi değişkenler ile eşler arası şiddet arasında güçlü bir ilişki bulunmakla beraber, eşler arası şiddetin sosyal, ekonomik, dini ve kültürel özelliklerden bağımsız olarak toplumun tüm kesimlerinde görüldüğü de vurgulanmaktadır (Meadows, 2007). Dolayısıyla, bu noktada söz konusu değişkenlerle aile içi şiddet arasındaki ilişkiyi kuran dinamiklerin neler olabileceği sorusu akla gelmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen araştırmalar doğrultusunda, aile içi şiddetin sosyal bir problem olarak tanımlanmasına engel oluşturduğu düşünülen dinamiklerin, aynı zamanda çeşitli sosyolojik değişkenler ile aile içi şiddet arasındaki ilişkiyi kuran dinamikler olduğu belirlenmiştir. Buna göre:

- Güç kullanma ve/veya güç kullanma tehdidinin ya da bizzatı güç olgusunun aile kurumunun temel kaynaklarından biri olarak kabul edilmesi;
- Şiddetin sosyalizasyon sürecinde öğrenilen/öğretilen bir davranış biçimi olması;
- Aile içi ilişkilerin sıkı ve uzun süreli oluşu ve aile üyelerinin çeşitli şekillerde birbirlerine bağımlı olmaları;
- Aile üyelerinin birbirlerine yönelik şiddet içeren davranışlarının meşru görülmesi ve dolayısıyla şiddetin zamanla içselleştirilmesi

gibi etmenler; yaş, cinsiyet, öğrenim durumu, gelir düzeyi, işsizlik, gerilim/stres, dini ve ahlaki değer yargıları gibi çeşitli sosyolojik değişkenler üzerinden açıklanan aile içi şiddetin temel dinamikleri olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye’de yapılan bir aile içi şiddet araştırmasının sonuçları da aile içi güç ilişkileri ile aile içi şiddet arasındaki ilişkiye dikkati çekmektedir. Araştırmada konuyla ilgili değerlendirme şu şekildedir:

Aile içi şiddet kullanımını ada akendi anedenlerini abüyük ölçüde abir agüç ilişkisi atemeline aşkillenen atoplumsal aşiddetten aalır. aKoca, akendisini, aailede agücün ave aiktidarın asahibi aolarak agörür. aKarisını ave açocukları aise akendine abağımlı avarlıklar ahatta abir aanlamda ada aüzerlerinde aher atürlü atasarrufta abulunabileceği amükkü aolarak agörür. aNamus ave abenzeri akavramların abüyük ölçüde abu aanlayış

aüzerinde aşekillendiği aortaya açıklıyor. aKoca, aerek aegemen atoplumun aegenindeki aanlayışa aaparelel aolarak, abelli adavranış anormları aoluşturup abir anamus açerçevesi açiziyor, akadının ave açocukların abu açerçevenin adışına açıkmalarnı ahoş agörmüyor. aBu atemelde aşiddeti ade ameşrulaştırıyor. aKadınlar aise açoğunlukla abu agüç ailışkisini akabul aederek, abir aanlamda aşiddetin aeyeniden aüretilmesine ayardımcı aoluyorlar a(Rittersberger-Tılıç, a1998, as. a129).

Aile içinde yaşanan gerilimin şiddete dönüşmesinde, şiddetin sosyalizasyon sürecinde, gerektiğinde kullanılmak üzere öğrenilen bir davranış biçimi olmasının da önemli bir etmen olduğu görülmektedir. Nitekim Goode, bireylerin sosyalizasyon sürecinde şiddet ve zor kullanmaktan sakınmaları gerektiğini öğrenmelerine karşın, aynı zamanda, uğruna öldürmeyi ve/veya ölmeyi göze alabilecekleri değerlerle de kuşatılmış olduklarından, gerekli gördüklerinde, başkalarına karşı şiddet uygulayabildiklerine dikkati çekmektedir (Goode, 1971). Dolayısıyla; her ne kadar şiddetin uygulanma sıklığı ve şekli; sosyo-ekonomik düzey, etnik farklılıklar, cinsiyet, yaş gibi değişkenler tarafından belirlense de, aile üyelerinden birinin, herhangi bir nedenle yaşadığı öfke, kızgınlık gibi olumsuz duygular sonucunda, ailenin bir diğer üyesine/üyelerine öldürmeye varacak ölçüde şiddet uygulayabilme olasılığı her zaman bulunmaktadır (Goode, 1971). Örneğin, özellikle uzun süreli aile içi çatışmaların giderilmesine yönelik barışçıl bir yol bulunamadığında ya da taraflardan birisinin çatışmanın yaşandığı ortamdan uzaklaşması veya diğer tarafa boyun eğmesi söz konusu olmadığında, sorunun çözülmesine yönelik son ve kesin bir çare olarak aile üyelerinden herhangi birisi diğerine karşı özellikle fiziksel şiddet uygulayabilmektedir (Goode, 1971).

Türkiye’de gerçekleştirilen aile içi şiddete ilişkin çeşitli araştırma sonuçları da şiddetin sosyalizasyon sürecinde öğrenilen bir davranış biçimi olduğunu ortaya koymaktadır.

Buna göre ailede disiplin ve düzeni sağlamak adına şiddet uygulanmasına kısmen ya da tamamıyla onay verilmesi, çocukluktan itibaren şiddetin tanığı, mağduru ve faili olunması, toplumda şiddetin nedenleri arasında ailede yetişme tarzı ve çevrenin belirleyici unsurlar olarak gösterilmesi, şiddetin üretilmesinde sosyalizasyon sürecinde şiddetin öğrenilmesinin ne ölçüde etkili olduğunun göstergeleri olarak kabul edilmektedir (İ.Ü. Ceza Hukuku ve Kriminolojik Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2003; KSGM, 2009; Ritterberger-Tılıç, 1998; İçli, 1994).

Yukarıdaki açıklamalar ve değerlendirmeler doğrultusunda, şiddetin bir davranış biçimi olarak öğrenildiği doğumla başlayarak yaşam boyu devam eden sosyalizasyon sürecinin; toplumsal cinsiyet, öğrenim durumu, ekonomik düzey, dini ve ahlaki değer yargıları gibi sosyolojik değişkenler üzerinden açıklanan aile içi şiddetin bir başka dinamiği olduğu düşünülmektedir.

Amerikan ailelerinde yaşanan şiddetle ilgili bazı araştırmalar da Amerikan aile yapısının birçok açıdan çatışma üretmeye elverişli olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre aile üyeleri arasında çok güçlü olan duygusal bağlar, sevgi gibi olumlu duygular kadar üzüntü, acı, dert gibi olumsuz duygular üretmesi nedeniyle aile içi çatışma üretebilmektedir. Aile üyelerinden birisinin, diğerlerinin davranışlarını etkileme hakkını kendinde görmesi ve diğer aile üyelerinin davranışlarını değiştirmeye zorlaması da aile içinde çatışma yaşanmasının bir başka nedeni olabilmektedir. Ayrıca, aile içi ilişkilerin özel alan kapsamında değerlendirilmesi nedeniyle, mağdur aile üyesinin dışarıdan destek/yardım alamaması da aile içi çatışmanın ve çatışmanın şiddete dönüşmesinin nedenleri arasında sayılmaktadır (Gelles ve Straus, 1985).

Aile içi şiddete yol açan etmenlerle ilgili bazı değerlendirmelerde de genellikle çatışmanın giderilmesinin mümkün olmadığı durumlarda çatışma ortamından uzaklaşmanın ya da taraflardan birinin diğerine boyun eğmesinin, çatışmanın şiddete dönüşmesini engelleyen iki farklı seçenek olduğu belirtilmekte; ancak aile içi çatışmalarda bu seçeneklerin tercih edilme olasılığının fazla olmadığına dikkat çekilmektedir. Değerlendirmede aile içinde duygusal bağların çok kuvvetli olması, toplumsal baskının güçlü bir biçimde hissedilmesi, ekonomik olanakların kısıtlılığı gibi etmenlerin aile üyelerinin çatışma ortamından uzaklaşmasını engelleyebildiği ifade edilmektedir (Goode, 1971).

Örneğin kocasının fiziksel şiddetine maruz kalan bir kadının, evini ve varsa çocuklarını terk ederek şiddet gördüğü ortamdan uzaklaşabilmesi çoğunlukla mümkün olamamaktadır. Buna göre, şiddet mağduru kadının evine ve/veya aile üyelerine olan duygusal bağlılığı, duyduğu korku ve ekonomik özgürlüğünün olmaması maruz kaldığı şiddetten kurtulmasını engelleyen unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Evini terk etmek girişiminde bulunan şiddet mağduru kadına, kocası tarafından daha fazla şiddet uygulanması ve/veya bu yönde tehdit edilmesi, şiddet gören kadının ekonomik

özgürlüğünün olmaması, evini terk ettikten sonra sığınacak bir yer bulamaması ve özellikle çocuklarının kendisine ihtiyacı olduğu düşüncesiyle onları bırakmaması gibi etmenler, birçok şiddet mağduru kadın için geçerli olabileceğinden, şiddet gören kadınlar mağduriyetlerini dile getirememekte ve bir anlamda kendilerini şiddet ortamına hapsedmektedirler (Meadows, 2007).

Kısaca, aile içi ilişkilerin/dengelerin zaman içerisinde bir şekilde bozulması ve bozulan ilişkiler/dengeler sonucu ortaya çıkan sorunlara barışçıl bir çözüm bulunamadığında ya da çatışma ortamından uzaklaşmak veya karşı tarafa boyun eğmek söz konusu olmadığında, aile üyeleri çatışmayı sonlandırmanın bir yolu olarak şiddete başvurabilmektedirler (Goode, 1971). Bu aşamaya gelindiğinde şiddet uygulayan kişinin aile üyelerinden herhangi birisi olması mümkündür. Zira aile içi şiddetin uygulayıcısı genellikle, gücü/iktidarı elinde bulunduran baba/koca olmakla birlikte, aile içinde daha önceden maruz kaldığı saldırıları ve/veya haksızlıkları göz önünde bulunduran bir aile üyesinin de, cana kast edecek derecede diğer aile üyesine/üyelerine zarar verebilmesi söz konusu olabilmektedir (Goode, 1971).

1.3. Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet

Aile içi şiddete ilişkin olarak buraya kadar yapılan açıklamalar çerçevesinde tüm aile üyelerinin, aile içi şiddetin bazen mağduru bazen de faili olabilmeleri mümkün görünmektedir. Bununla birlikte aile içi şiddetle ilgili çalışmaların birçoğunda, şiddet uygulayanın erkek, şiddet mağdurunun ise kadın olduğu ifade edilmektedir. Örneğin 1971 yılında, aile içi şiddete dikkati çeken bir makalede; aile içi şiddet, failin erkek, mağdurun ise kadın olduğu görüşünden hareketle açıklanmaktadır (Goode, 1971). Aile içi şiddet ve/veya aile içi kadına yönelik şiddetle ilgili sonraki tarihlerde gerçekleştirilen birçok araştırmada da aile içi şiddetin uygulayıcısının erkek, mağdurunun ise kadın olduğuna ilişkin ifadelerle sıklıkla rastlanmaktadır (Dobash, 1992; Walker, 1994; İçli, 1994; Yıldırım, 1998; Vatandaş, 2003).

Aile içi şiddetin failinin her durumda erkek, mağdurunun ise her durumda kadın olduğuna ilişkin genel geçer bir saptamada bulunmak olası görünmemekle birlikte, konuyla ilgili çalışmaların çoğunluğunun kadına yönelik aile içi şiddeti açıklar nitelikte olduğu düşünülmektedir. Nitekim çalışma kapsamında incelenen aile içi şiddetle ilgili çalışmaların çoğunluğunda da, doğrudan kadına yönelik aile içi şiddet üzerinde durulduğu görülmektedir. Öyle ki, başlığına bakıldığında, aile içi şiddetin genel olarak ele alındığı izlenimi edinilen bazı çalışmaların içeriklerinin tamamı ya da önemli bir kısmı kadına yönelik aile içi şiddet sorununa ayrılmıştır (İçli, 1994, AAK, 1995; Martin ve diğerleri, 1999; Sümer, 1998; Vatandaş, 2003; Munir, 2005; Rabhani ve diğerleri 2008). Hatta, KSGM tarafından hazırlanan *Aile İçi Şiddetle Mücadele El Kitabı*'nda, "Aile İçi Şiddet Nedir?" alt başlığı, "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Nedir?" başlıklı ana bölümün altında yer almaktadır (KSGM, t.y., s. 1).

Kısaca günümüzde aile içi şiddet araştırmalarında, kadına yönelik aile içi şiddetin, ailenin diğer üyelerinin maruz kaldığı aile içi şiddete göre daha fazla ele alındığı; aile içi şiddet sorununun öncelikle bir kadın sorunu olarak algılandığı; aile içi şiddetin bir anlamda kadına yönelik aile içi şiddetle özdeşleştiği söylenebilir. Bu noktada, kadına yönelik aile içi şiddete neden teşkil eden ana etmenleri doğru tespit edebilmek ve şiddetin olası sonuçlarını öngörerek şiddete zemin hazırlayan koşulların oluşmasını engellemeye yönelik çözümler üretebilmek için kadına yönelik şiddet olgusunun tarihsel arka planının da dikkate alınması gerekli görülmüştür.

1.4. Kadına Yönelik Şiddetin Tarihsel Kökenleri

Kadına yönelik aile içi şiddetin tarihinin çok gerilere dayandığına ilişkin bir yazıda da, tarih boyunca bir kadının kocası tarafından dövülmesinin toplumsal olarak kabul görmeye kalmayıp resmi olarak da sıklıkla onaylandığı belirtilmektedir. Buna göre, Ortaçağ'da bir kocanın karısına fiziksel ceza verme hakkı bulunmaktadır. 19. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde dahi, İngiltere'de erkeklere karılarını öldürdüklerinde ceza verilmemektedir. İngiliz yasalarını uygulayan Amerika'da da 19. Yüzyılda bir koca saldırı ya da kötü muameleden dolayı suçlanmaksızın, fiziksel güç kullanarak karısını "disipline etmek/hizaya getirmek" hakkına sahiptir. Kocanın karısını dövmesi suç sayılmadığı gibi nasıl döveceği de yasalarla belirlenmiştir; kocanın, kendi başparmağından daha ince olmayan bir sopayla karısını dövebilme hakkı bulunmaktadır. Kocanın karısını dövmesinin cezai müeyyidesi olan bir suç olarak kabul edilebilmesi için ise 20. Yüzyılın gelmesi gerekecektir (Meadows 2007). Ayrıca kadınların belirli suçları işlediklerinde kocaları tarafından dövülmelerinin, dövme eyleminin evde gerçekleşmesi ve ciddi fiziksel yaralanmalara sebebiyet vermemesi koşuluyla tarih boyunca kabul gördüğü de belirtilmektedir (Walker, 1981).

Türk destanları kadının erkek karşısında konumlandırılışı açısından incelendiğinde, bugün kadına yönelik şiddet olarak tanımlanan olgunun oluşumuna zemin hazırladığı izlenimi uyandıran unsurların çeşitli destanlarda yer aldığı görülebilir. Örneğin *Yaratılış Destanı*'nin kadın kahramanı *Ece*, "*Şeytanın Cennette aldattığı Havva'dır.*" Erkeği aldatamayan Şeytan, "*fettan, delice, cana yakın*" bir kadın olan *Ece* 'yi aldatmayı başarmıştır (Doğan, 2009). *Türeyiş Destanı*'nda da kadın güzel, uysal ve itaatkardır. Kocanın istemi ise Tanrı *Ülgen*'in istemiyle bir tutulur: "*Tanrı Ülgen ve sen. Böyle uygun görmüşken ben ne deyim? Ben ardından isteyerek gelirim*" (Sepetcioglu'ndan aktaran, Doğan, 2009). *Manas Destanı*'nda ise, kadir kıymet bilmezlik ve sır tutmamak kadına dair özellikler olarak tanımlanmaktadır (Radloff'tan aktaran, Doğan, 2009).

Destanlardan eski Türk aile yapısı hakkında da açık ve anlaşılır veriler elde edilebildiğini ifade eden Doğan, aile içi rollerin belirlenmesinde, sert doğa koşullarının ve hareketli günlük yaşamın etkisine dikkati çekmektedir. Buna göre, kadının ailede baba ya da kocanın önünde bir konumda bulunmasını gerektiren koşullar oluşmamıştır; kadının konumunun ancak evin reisi olan koca ya da babanın konumuna göre bir anlamı ve işlevi vardır (Doğan, 2009).

Doğan, İslamiyet'e geçişin Türk destanlarında belirtilen kadın ve erkeğin toplumsal rollerinde önemli bir değişikliğe neden olmadığını belirtmektedir. Türk ailesinin egemen değerlerine göre kadının ve kız çocuğun, erkeğin ve erkek çocuğun gölgesinde kaldığını söyleyen Doğan şöyle devam etmektedir:

İslam'ın eşitlikçi felsefesi de pratikte çok büyük sonuçlar getirmemiştir. Babayı ailenin en yetkili ve en sorumlu kişisi kabul eden Türk ailesi erkek çocuğunu da bu yetki ve sorumluluklarla donatılmış statünün olası sahibi olarak düşünmüş ve değerleri de bu yönde üretmiştir. Bu olgu kadın erkek ayırımına dayalı değerleri son yüzyıla kadar taşımıştır. Kızları kayıt dışı kabul eden anlayışa yol açan bu olgu her kız çocuk doğumunda "yine bir yaşmaklı, bir örtülü, bir yabancı doğdu" şeklindeki toplumsal değeri de beraberinde getirmiştir. Bugün doğu ve güneydoğu Anadolu bölgesinde çok çocuklu ailelerde kız çocuklarını çocuktan saymamalarının temelinde, belirtilen geleneğin elbette ilişkisi bulunmaktadır (Doğan, 2009, s. 29).

İslami etkilerin görülmeye başlandığı dönemde, Türk topluluklarının günlük yaşamı ve aile değerleri hakkında bilgi verici nitelikteki yazılarda da kadınlara ve kız çocuklarına erkeklerden ve erkek çocuklarından daha az değer verildiği görülmektedir. Örneğin Yusuf Has Hacıp tarafından kaleme alınan *Kutadgu Bilig*, erkek ve kız çocukların nasıl yetiştirilmesi gerektiğine dair tavsiyeler içermektedir. Buna göre, erkek çocuğun başıboş bırakılmaması, kız çocuğun ise biran önce evlendirilmesi ideal olanıdır. Zira başıboş bırakılan erkek çocuk ziyan olur, uzun süre evlendirilmeyen kız çocuk ise aileye pişmanlık yaşatır (Doğan, 2009). Böyle bir anlayışın, kız çocuğunun makbul sayılmadığının bir göstergesi olduğunu belirten Doğan, "*Kızların doğmaması, doğsa da yaşamaması*" gibi bir dileğin bulunmasının da kendi görüşünü doğruladığını ifade etmektedir. Kız çocuğu için "*eğer dünyaya gelirse, onun yerinin toprağın altı veya evinin mezara komşu olması daha hayırlıdır*" şeklinde bir başka ifadenin de bulunduğu işaret eden Doğan, tavsiye niteliğindeki bu tür ifadelerin kadın erkek eşitsizliğine dayanan bir düşünceden kaynaklanıp kaynaklanmadığının ya da dönemin toplumsal koşullarının kız çocukları için uygun olmamasının bir sonucu olup olmadığının metinden tam olarak çıkarılmadığını; bununla birlikte metnin sonraki kısımları incelendiğinde daha çok toplumsal koşulların bir zorlaması sonucu böyle bir düşüncenin geliştiğinin söylenebileceğini belirtmektedir (Doğan, 2009).

Dede Korkut Kitabı, eski Türk toplumlarının aile yapısı hakkında bilgi veren bir diğer eserdir. Doğan, *Dede Korkut Kitabı*'nda belirtilen Türk ailesinin temel özelliklerini şöyle özetlemektedir:

- *Erkek, ailenin beka ve devamlılığı için çok önemli bir öğedir. Egemen olan erkektir. Bu nedenle aile ataerkil bir yapı oluşturur.*
- *Baba ailenin reisidir. Aile ilişkilerinde gerçek belirleyici öğe toplumun değerleri ve babadır. Annenin konumu babaya göre belirlenir. Babaya itaat anne ve çocukların görevidir. Her ikisine yani anne babaya itaat ise çocukların en önemli sorumluluklarındandır.*
- *Annelik nikâhla yapılan evliliğin kadına bahşettiği statüdür. Evlenilecek kadında soyluluk, güzellik, yiğitlik ve güzel ahlak aranan özelliklerdir.*
- *Aile bireyleri arasındaki ilişkiler aile değerleriyle uyumlu olarak gerçekleşir. Bu değerler şunlardır: Sevgi, şefkat, saygı, sadakat, bağlılık, itaat, dayanışma, yardımseverlik, misafirperverlik, fedakârlık, iffet, namus ve dua (Doğan, 2009, s. 38-9).*

Toplumsal cinsiyet, “belirli bir zamanda, belirli bir toplumda cinsler için uygun olduğu varsayılan davranışların kültürel tanımı” (Berktaş, 2003, s. 30) olarak ele alındığında, erkeğin egemen, kadının ise itaatkâr olmasını öngören yukarıdaki açıklamalar, toplumun sürdürülebilirliğini sağlamak için, erkek ve kadına uygun görülen davranış biçimlerine karşılık gelmektedir. Dolayısıyla, kadının kendisinden beklenenin dışında bir davranışta bulunması durumunda erkeğin, toplumsal düzenin yeniden sağlanması adına, egemen rolünün gereğini yerine getirmesi de beklenen bir davranış olarak değerlendirilebilmekte ve gerekli olduğu düşünülen durumlarda, kadına güç kullanılmasının bir sorun olarak algılanmaması da anlam kazanmaktadır. Bugün ise kadına yönelik bu tür davranışlar, en azından kadın çalışmaları kapsamında, erkek egemenliği esasına dayalı; kadını baskı altında tutmaya ve kontrol etmeye yönelik, kadının bireysel hak ve özgürlüklerini engelleyen şiddet içerikli davranışlar olarak tanımlanmakta ve sorgulanmaktadır.

1.5. Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Türleri

Genelde kadına yönelik şiddet özelde ise kadına yönelik aile içi şiddetle ilgili araştırmalar, şiddetin genellikle fiziksel, cinsel, psikolojik/duygusal ve ekonomik şiddet şeklinde uygulandığını göstermektedir (Altınay ve Arat, 2007, s. 12; KSGM, 2009, s. 35; Hombrecher, 2007, s. 26; Kishor ve Johnson, 2004, s. 1; United Nations Children’s Fund [UNICEF] Innocenti Research Centre, 2000, s. 2; The Economic Commission for Latin America and the Caribbean [ECLAC] ve diğerleri, 2007, s. 29; Fawole, 2008, s. 167; WHO, 2002, s. 6). Buna göre:

- *Fiziksel şiddet*; öldürme, yaralama veya bedene geçici ve/veya kalıcı zarar vermekle de sonuçlanabilecek tokatlama, dövme, tekmeleme, itme, boğma, yumruklama, bıçaklama, silahla vurma gibi kasıtlı güç kullanımı eylemlerini (Kalmuss ve Straus, 1982),
- *Cinsel Şiddet*; tecavüz, istenmeyen cinsel davranışlarda bulunmaya zorlanma, evliliğe zorlanma, kürtaja zorlanma, fuhuşa zorlanma, cinsel yolla bulaşan hastalıkları önlemeye yönelik yöntemlere başvurma hakkının engellenmesi, cinsel içerikli sözlere maruz kalma, elle sarkıntılığa maruz kalma, cinsel yaşamında aşağılanma ve benzeri eylemleri (The Foundation for AIDS Research [amfAR], 2005)
- *Psikolojik/Duygusal Şiddet*; bireyin özgüvenini, bağımsızlığını ve hareket alanını sistematik bir biçimde azaltmak, bağırarak, baskı yapmak, ilgi göstermemek; dövmekle, öldürmekle tehdit etmek, çalışmasını, arkadaş edinmesini engellemek; ailesini görmesine izin vermemek; isim takmak; başkalarının önünde küçük düşürmek; azarlamak; gözdağı vermek gibi doğrudan mağdura yönelik eylemlerin yanı sıra mağdurun öz benliğine; çocukları, akrabaları veya arkadaşları gibi yakınları üzerinden zarar vermeye yönelik dolaylı eylemleri (Hombrecher, 2007),
- *Ekonomik Şiddet*; bireyi, yaşam için ihtiyaç duyulan yemek, ilaç gibi temel kaynaklardan veya rahat bir yaşam sürmesinden mahrum bırakmak, ekonomik faaliyetlerini denetim altında tutmak; gelirene el koymak ya da gelirden mahrum bırakmak, aile bütçesinde söz sahibi yapmamak, ailenin devamının sağlanması için zorunluluk haline gelen durumlarda dahi gelir getiren bir işte çalışmasına izin vermemek, ekonomik kaynaklara, kredilere, sağlık hizmetlerine, iş ve eğitim olanaklarına ve tarımsal kaynaklara erişimini kısıtlamak, özel mülkiyet ve ortak alanların kullanımı konularında geleneksel yasalar yoluyla negatif ayrımcılığa maruz bırakmak ve benzeri eylemleri (Hombrecher, 2007; Tanrıverdi ve Şıpkın, 2008; Fawole, 2008) içermektedir.

Şiddet olarak tanımlanan bu tür eylemlere yaş, cinsiyet, eğitim durumu, sosyal ve ekonomik etkenler gibi değişkenlerden bağımsız olarak; kadın, erkek, çocuk, genç, erişkin ve yaşlı tüm bireylerin, hem özel hem de kamusal alanda maruz kalabilmeleri her zaman için olasıdır. Bununla birlikte, kadınların egemen toplumsal cinsiyet anlayışının bir sonucu olarak da ayrıca bu şiddet eylemlerine maruz kaldıkları bilinmektedir. Nitekim özellikle son yıllarda, Türkiye de dahil olmak üzere birçok ülkede, genelde kadına yönelik şiddet, özelde ise ailede kadına yönelik şiddet üzerine yapılan çok sayıda araştırma; kadının genellikle, egemen toplumsal cinsiyet anlayışının bir yansıması olarak aile içi şiddete maruz kaldığını ortaya koymaktadır (Gelles; 1980; Kalmuss ve Straus, 1982; İçli, 1994; Munir, 2005; Altınay ve Arat, 2007; KSGM, 2009; Stark, 2009).

Toplumsal cinsiyet; belirli bir zaman ve toplumda, kadın ve erkek tarafından yerine getirilmesi beklenen, toplumsal olarak belirlenmiş çeşitli rol ve davranışları ifade eden bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Berktaş, 2003; Ecevit, 2003). Bu tanımlama, kadın ve erkek arasında rol paylaşımı, sorumluluk ve hak ve özgürlükler açısından bir eşitsizliğe doğrudan işaret etmese de fiilen

toplumsal cinsiyet denildiğinde, genellikle kadının aleyhine, erkeğin lehine işleyen bir eşitsizlik durumu algılanmaktadır (Connell, 1998; Ecevit, 2003).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin, toplumun tüm kurumlarında olduğu gibi ailede de, farklı şekillerde, sıklıkta ve yoğunlukta yaşandığı gerçeği, genelde kadına yönelik şiddet özelde ise kadına yönelik aile içi şiddet çalışmaları tarafından ortaya konulmaktadır. Nitekim kadın çalışmaları içerisinde kadına yönelik aile içi şiddetin başlı başına bir çalışma alanı olması da aile içinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin mevcudiyetinin açık bir işareti niteliğindedir. Bu noktada bir kurum olarak ailenin kurumsal yapısının, toplumsal işlevinin ve aile içi ilişkilerin; genelde aile içi şiddete özelde de kadına yönelik aile içi şiddete olası etkileri açısından incelenmesinin kadına yönelik aile içi şiddet sorununa yönelik çözüm arayışlarına temel oluşturacağı düşünülmektedir.

1.6. Kadınlara Yönelik Şiddette Travmaya Bağlı Suçluluk

Suçluluk, çağdaş literatürde kendilik bilincine dayalı duygular kategorisinde yer almaktadır. Kendilik bilincine dayalı (self conscious) duygular sosyal duygulardır ve sosyal ilişkiler içerisinde aktiftirler. İnsanların kendilerini ve çevresindeki kişileri değerlendirme ve yargılamasında etkilidirler. Kendilik bilinci duyguları karşılıklı değerlendirme ve karar verme üzerine kuruludur. Tarihsel olarak Freud, Erikson ve diğer kuramcılarının çalışmalarında utanma ve suçluluk duyguları, gelişim ve psikopatolojide merkezi rol oynadığı görüşlerine rağmen, söz konusu duygular ihmal edilmiştir ve bu konudaki deneysel çalışmalar yetersizdir (Dost ve Yağmurlu, 2006; Tagney ve Fisher, 1995; Street, Gibson ve Holohan, 2005).

Suçluluk (guilt) ve utanç (shame) ve duyguları birbirlerinin yerine kullanılmasına neden olacak kadar benzerlik sergilese de, aslında farklı kavramlardır (Demir, 2012). Suçluluk ve utanç hakkında farklı bakış açılarına ait çok sayıda teorik açıklamalar yapılmakla beraber, konunun ampirik olarak incelenmesi oldukça yenidir (Tangney ve Dearing, 2002). Burada iki duygu, öncelikle ayrı ayrı tanımlamaları üzerinden ardından da benzerlikleri ve farklılıkları açısından ele alınacak, son olarak da psikolojik etkileri ile değerlendirilecektir.

Suçluluk duyguları; kanunlarla yasaklanan, dini ya da ahlaki olarak ayıplanan bir şey yaptığımız zaman dinin, toplumun kurallarını ya da kendi standartlarımızı çiğnediğimizi düşündüğümüzde yaşadığımız pişmanlık ve rahatsızlık duygularıdır. Bu duygular kişinin bir yasayı ihlal etmesinden kaynaklı olarak, yakalandığında ceza alacağı ile ilgili değil, kişinin kendi kendine verdiği istemsizce ve içselleştirilmiş bir ceza ile ilgilidir (Budak, 2000).

Arkonaç' a göre suçluluk duygusu, kötü, yanlış olarak bilinen, algılanan bir şeyi yaparak süper ego kurallarına karşı gelme sonucu doğan değersizlik, cezalandırılma gereksinimi gibi duygular olarak tanımlanmaktadır (Arkonaç, 1999). Utanç duygusu; mahcubiyet, küçük düşme, hayal kırıklığı, pişmanlık gibi anlamlara gelmektedir ve kişinin, içinde bulunduğu toplumun temel bir değerini, kuralını, örfünü çiğnediği, dürüst davranmadığını düşündüğünde yaşadığı duygu olarak tanımlanmaktadır (Goleman, 2004). Utanç, bir kusurun veya yanlışlığın ya da yakışıksız bir davranışın farkındalığını içerirken; suçluluk, etik, ahlaki veya dini ilkeleri ihlal eden birinin farkındalığını içerir. Utanç ve suçluluk her ikisi de ahlaki normların ihlalini izleyen olumsuz, nahoş duygulardır. Utanç, psikopatolojinin çeşitli şekilleri ve benliğin zayıf bir değerlendirmesi ve kontrol kaybı duyguları ile ilişkilidir (Werold Westphal, 1984).

Aslında kişinin her iki duyguyu da zaman zaman yaşaması normaldir. Buradaki asıl sorun bu duyguların yaşanma derecesi, nasıl bu duygularla baş edildiği ve grup davranışlarında etkin olarak yönetilip yönetilmediği meselesidir. Suçluluk ve utanç duygularının çok yüksek veya çok düşük olmasının, çeşitli sorunların kaynağı olduğuna dair araştırmalar mevcuttur ki bu durum düzeyine göre nevrotik veya patolojik düzeyde suçluluk duygusu olarak ifade edilir. Nevrotik suçluluk duygusu; kaygıya, özgüven yetersizliğine ve çatışmalara yol açan gerçek veya hayali bir ihlalden kaynaklanan suçluluk duygusu olarak tanımlanmaktadır. Psikanaliz tarafından ego ile süper ego arasındaki çatışmadan kaynaklandığı öne sürülen ve altında bilinçli ya da bilinçsiz cezalandırılma korkusu bulunan durumdur. Patolojik suçluluk duygusu ise, gerçek veya hayali ihlallere yönelik anormal düzeyde abartılı tepkilerdir. Kişinin kendinden çok uzak bir bölgede olan depremden kendini sorumlu tutması gibi paranoid görünüm alabilir (Budak, 2000).

Kökü Freud'a kadar dayanan görüşlere göre utanç, kabul edilmeyen dürtülere karşı bir savunma, içsel bir çatışma sonucu ortaya çıkan bir duygudur. Nesne ilişkileri kuramında bu görüş kişilerarası bir düzleme oturmuştur. Yani özerkleşme, bireyleşme ve ayrışma süreçleri kişilerarası ilişkiler bazında değerlendirilir ve buralarda meydana gelen aksamaların neden olduğu utanç duygusundan bahsedilmiştir (Önderman,

2009). Daha sonra utanç, Kohut tarafından narsizm ve öz değerle ilişkilendirilmiştir. Kendinden önce utancın, narsistik ihtiyaçların beklenmedik bir şekilde engellenmesinden ve kişinin tüm güçlülüğünün sınırlanması durumundan kaynaklandığı belirtilse de Kohut'a göre bu görüş tam olarak geçerli değildir. Çünkü utanç duyan kişilerin genelde güçlü idealleri yoktur, bunların çoğu ihtiraslarına göre hareket eden teşhirci kişilerdir. Bu yüzden yaşadıkları bu utanç duygusunun nedeni teşhirciliğin "ben"e dolmasıdır. Hedeflerine ulaşmada yenilgi yaşadıkları sonra ilk önce kendilerini dağılayan bir utanç hissederek ve ardından kendilerini başarılı bir rakiple kıyaslayarak yoğun haset duygusuna bürünürler. Hatta bu durum kişinin kendine zarar verme dürtüsüne de dönüşebilir (Kohut, 1998).

Başka bir tanıma göre utanç, kendilik imgesinin ve kimliğin kusurlu veya özünde bozuk olarak görülmesiyle ilgili kendiyi ilgili negatif değerlendirmenin olduğu bir duygudur. (Bedford ve Hwang, 2003). Sıklıkla suçluluk ile karıştırılmakla birlikte odağında davranışlar yerine benliğin olması yönünden ayrılır. Utanç iki şekilde deneyimlenir. Birincisi durumsal utançtır ve belli bir durum karşısında ortaya çıkar Diğeri ise içselleştirilmiş veya kişilik özelliği olarak utançtır ki daha genel ve yoğun bir yaşantı olarak deneyimlenir (Goss vd., 1994). Bu tür utançta, gelişim sürecinde yaşanan uzun süreli ve yoğun utançtan ileri gelen temel bir yetersizlik ve aşağılık hissi vardır (Claesson ve Sohlberg, 2002). İçselleştirilmiş utanç, çoğunlukla çocuklukta cinsel istismar (Kessler ve Bieschke, 1999) ve psikolojik istismar ile ilişkilendirilmiştir (Webb vd., 2007). Yine çocuklukta ihmal edilmiş olmak da utanç duygularıyla bağlantılı olarak görülmüştür (Wright, 2009).

Stone'a (1992) göre travmatik yaşantısı olan ve TSSB olan kişiler hem suçluluk hem utanç belirtilerinden yakınırlar. Örneğin bir çatışma durumunda diğerleri hayatta kalmazken kişinin hayatta kalmasına yönelik duygular suçlulukla, var olma hakkı konusunda şüphe duyulması da utançla ilişkilidir (Leskela ve ark.,2002). Dolayısıyla teorik olarak suçluluk yapılan davranışlar ile ilişkilendirilirken utanç ise benlik algısıyla ilişkilendirilir. Suçluluk duygusu travmanın içsel bir bölümü olarak da değerlendirilir ve travmatik olay sonrası hayatta kalmayla ilgilidir, dolayısıyla TSSB'nin bir özelliği olarak düşünülür (Leskela ve ark., 2002).

Travmaya bağlı suçluluk ise aile içi şiddete maruz kalanlar, çocuklukta cinsel tacize uğrayanlar, yetişkinlikte cinsel tacize uğrayanlar gibi çeşitli travmatik kitlelerde travma sonrası stres bozukluğuyla alakalıdır. Street ve ark., (2005) aile içi şiddete maruz kalan kadınlardaki TSSB belirtilerinde, çocukluk travmatik yaşantıların etkisini, travmaya bağlı suçluluğu ve kaçınmacı başa çıkma stratejilerinin incelendiği kapsamlı bir araştırma yapmışlardır. Bu çalışmada çocuklukta travmatik öyküsü olan kadınların yetişkinlikte şiddete maruz kaldıktan sonra travmaya bağlı suçluluk yaşamalarının daha olası olduğu vurgulanmaktadır. Aynı çalışmaya göre travmaya bağlı suçluluk artan kaçınmacı başa çıkma stratejilerinin kullanımı ile ilişkilidir. Dolayısıyla travmaya bağlı suçluluğun, kaçınmacı başa çıkma stratejilerinin kullanımı ve TSSB belirtileriyle hem doğrudan hem dolaylı olarak ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Kubany ve Manke (1995) travmatik örneklem gruplarında suçluluğun sık görülen dört bilişsel unsurunu belirlemişlerdir:

1. Doğru ve yanlış kişisel standartların ihlali
2. Olaya sebep olmanın algılanan sorumluluğu
3. Gerekenin olmaması
4. Geçmiş görüş önyargısı

Şiddete maruz kalan birçok kadın hatalı seçimleriyle yüzleşmişlerdir. Bu durum şiddete maruz kalan kadınlarda travmaya bağlı suçluluğun yaygınlığını açıklamaktadır. Örnek verilecek olursa ensest kurbanı bir kişi, bu duruma sessiz kalarak ailenin dağılmasını önlediğini düşünür. Şiddete maruz kalan kadınlar maruz kaldıkları şiddet nedeniyle, polis çağırırsalar da çağırmasalar da suçluluk duymaktadırlar (Kubany ve Watson, 2003). Kubany ve Watson (2003) travmaya bağlı suçluluğun kavramsal değişkenlerinin yanı sıra suçluluğun oluşması için gerekli olan iki durumu; olumsuz bir sonuç ile ilişkili hoş olmayan duygular ve kişinin olumsuz sonuçta rolünün olmasıyla ilgili bilişi olarak tanımlamışlardır. Dolayısıyla acıyı üreten ve kişinin olumsuz bir olayda rolünün olduğunu algılaması olasılığını arttıran herhangi bir durumsal veya sosyal şartın suçluluk olasılığını artırması beklenir. Güler ve ark., (2005) şiddete maruz kalan kadınlarla yapmış oldukları çalışmada kadınların % 43'ünün şiddetin kendilerini suçlu hissetmelerine neden olduğunu vurguladıklarını belirtmişlerdir.

Sonuç olarak, kadına yönelik şiddetle ilgili literatür incelendiğinde, travma sonrası suçluluk duygusunun şiddet mağduru kadınlarda önemli oranlarda görüldüğü ve günlük işlevleri üzerinde olumsuz etkileri olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalar kaygı duyarlılığı ve travmaya bağlı suçluluğun şiddetle bağlantısına dikkat çekmiş ve olumsuz etkilerini ele almıştır. Şiddetin neden olduğu psikolojik sorunların saptanmasının ve çeşitli değişkenler açısından ele alınmasının büyük öneme sahip olduğu görülmektedir.

2. ŞİDDETLE BAŞA ÇIKMADA PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK

Psikolojik dayanıklılık, genellikle bir başarı veya uyum gösterme süreci olarak görülmektedir (Hunter, 2001). Travma, tehdit veya kişilerle olan sorunlar, önemli sağlık sorunları, çalışma hayatı ve maddi sıkıntılar gibi önemli kaygı faktörlerine yönelik, psikolojik dayanıklılık bireyin uyum gösterme sürecidir (Tusaie ve Dyer, 2004). Öte yandan psikolojik dayanıklılık, zorlu yaşam koşullarına karşı kişinin kendini toplama gücü (Garmezy, 1991) veya sorunların başarılı bir şekilde üstesinden gelme becerisi olarak görülmektedir. (Wagnild ve Young, 1993). İlk etapta psikolojik dayanıklılık, kaygının olumsuz etkilerini aşağı çeken ve uyum göstermeye destek veren bir karakter özelliği olarak tanımlanmaktadır (Jacelon, 1997). Buradan yola çıkarak bazı çalışmalar genetik yatkınlıkları inceleyerek bazı kişilerin dayanıklı olarak dünyaya geldiklerini iddia etmektedir (Block ve Block, 1980). Ancak araştırmalara göre, psikolojik dayanıklılığın öğrenilebilecek bir karakter özelliği olduğu düşünülmektedir (Beardslee ve Podorefsky, 1998). Psikolojik dayanıklılık, yaşanan olaylara karşı fark edilen, öğrenilen ve gelişen bir olgudur (Masten ve ark., 1990).

- Dayanıklılık çıkarımsal ve bağlamsal olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, çıkarımın tehdit yönüdür. Gelişimleri süresince gerçek bir tehditle karşılaşmayan kişiler dayanıklı olarak görülemezler. Masten ve arkadaşları (1990) üç grup dayanıklılık olgusu üzerinde durmaktadır:
- Psikolojik dayanıklılığın ilk olgusu; yaşanan sorunlara rağmen mevcut problemleri aşan ve normalden daha iyi bir gelişim gösteren kişilerin güçlü olmalarını destekleyen özellik veya kişisel bir yetenek olarak tanımlanmaktadır.
- Psikolojik dayanıklılığın ikinci olgusu; stresli yaşam olaylarına karşı bireyin çok çabuk uyum sağlayabilme yeteneğidir.
- Psikolojik dayanıklılığın diğer olgusu ise; travmayı (ebeveyn veya kardeş kaybı gibi) atlatmaktır. Nash ve Fraser (1998) yaptıkları çalışmada, dayanıklı kişilerin belli özellikleri olduğunu belirtmiştir. Bu özellikler:
- Başa çıkma becerisi: Günlük hayatın zorluklarıyla uygun ve yeterli bir şekilde başa çıkabilme,
- Başa çıkma için gerekli psikolojik kaynaklara sahip olma: Günlük hayatın zorluklarıyla başa çıkabilme için gerekli olan içsel gücü elinde bulundurma,
- Strese yönelik kontrol seviyesi: Günlük hayatın zorlukları karşısında yaşanan stres yönelik yeterince kontrol seviyesine sahip olma, stres yaşandığında kontrolü kaybetmeme,
- İnsanlara karşı ilgi: Bireyin çevresine karşı genellikle olumlu bir bakış açısına sahip olma,
- Sosyal yanıltıcılık: Gelişim özelliklerine göre duygu aktarım sağlayabilme,
- Yüksek özsaygı: Kendilikle alakalı pozitif özellikler atfetme,
- Öz farkındalık: Kendini bilme, iç görüye sahip olma,
- İşbirliğine açık: İşbirliğine uyum sağlama, yardım etmeye ve almaya istekli davranma,
- Etkili örgütsel davranış: Sorunların çözümüne yönelik uygun davranışı gösterme,
- Aktif problem yönelimli hareket etme: Problemleri çözmek için aktif olma,
- Düşünerek hareket etme: Eyleme geçmeden önce duyguların tesirinde olmadan, o davranışın etkilerini hesaba katarak hareket etme,
- Gerçeği doğru biçimde değerlendirme: Hayatın gerçeklerini değerlendirmede gerçekçi olma, zorluk yaşamama, bilişsel çarpıtmalara sahip olmama,
- Olumlu nesne ilişkiseliliği: Bireyin çevresini psikolojik olarak otonom, sürekli ve kalıcı bir şekilde kavramasıdır (akt. Eminağaoğlu, 2006).

Literatürde şiddet yaşantısıyla başa çıkmada bilişsel modellerin, şemaların, ruhsal travma odaklı değerlendirmelerin, maruz kalan kişinin dayanıklılık gibi bireysel özelliklerin önemini vurgulayan yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar aşağıda açıklanmıştır:

Travma Odaklı Yaklaşım

Stres kaynaklarının çeşitliliği durumunda beyin lokus koeruleus, hipotalamus, hipokampus ve amigdalanın yanı sıra, serebral korteksteki noradrejenik fonksiyonda artış olmaktadır. Erken yaşta strese maruz kalma, lokus koeruleustaki norepinefrin salınımındaki artışı tetiklediğinden, kişi daha sonra karşılaşacağı stres kaynaklarına karşı duyarlı hale gelmektedir. Uyarılma düzeyi arttıkça norepinefrin düzeyi de artmaktadır. Merkezi sinir sistemindeki hem çok düşük, hem de çok yüksek düzeydeki norepinefrin aktivitesi bellekte tutmayı olumsuz yönde etkilemektedir. Böylelikle travmatik olay esnasındaki aşırı norepinefrin salınımı, travmatik olayla ilgili bilgilere karşı aşırı duyarlılık oluşmasına neden olmaktadır (Francati ve ark., 2007). TSSB'nin hafıza ile olan ilişkisi üzerine yapılan bir araştırmada TSSB gözlenen ve gözlenmemiş bireyler incelenmiştir. Hemisferler arası iletişimlerinin hafızalarıyla ilişkin bakılmıştır. Yapılan beyin görüntüleme çalışmasında (bMRI) korpus kallousum içindeki bölgelerin hacimlerinde farklılık gözlenmiştir. Bulgulara göre, TSSB hastalarında kontrol grubuna göre korpus kallousum içindeki beyaz madde hacminde bir azalma gözlenmiştir (Saar-Ashkenazy ve ark., 2014).

Sosyal-bilişsel yaklaşıma göre TSSB, strese karşı tepki olarak gelişir. Horowitz (1986), tekrarlayan istila edici düşünceler ve kaçınma olarak iki boyutu ele aldığı "ikili faktör" kuramından bahsetmektedir. Travmatik yaşantı sonrasında birey rahatsız edici düşünceler ve duyguların istilasına uğramakta ve bunların etkisinden kurtulmak için de kaçınma davranışları içine girmektedir. Zihin bireyin olağan ve sahip olduğu şematik bilgilere yabancı olan travma yaşantısından hemen sonra bu deneyime ilişkin bilgileri var olan zihinsel temsillerin içine yerleştirme ve özümseme çabası içine girmektedir. Travmatik deneyimin erken döneminde ortaya çıkan bu süreç "tamamlama eğiliminden" kaynaklanmaktadır. Erken dönemde zihin tarafından özümsememiş bilgi parçacıkları sistem içindeki aktif durumlarını devam ettirirler; sonuçta travma sonrası akut stres belirtilerine neden olmaktadır. Birey, duygusal küntlük ve inkar sorunları yaşamaya başlamaktadır (Brewin ve Holmes, 2003).

Sosyal-bilişsel yaklaşım; travmatik yaşantının bireyin önceki inançlarıyla uyumlu hale getirme gerekliliğini savunmaktadır. Travmatik yaşantıyla ilgili materyalin nasıl depolandığı, nasıl algılandığıyla ilgilenir (Yıldırım, 2005).

Bu model Brewin ve arkadaşları tarafından (1996), birçok hafıza sistemine dayandırılmış bilişsel teoriyi açıklamak amacıyla "İkili temsil modeli" önerilmiştir. Teoriye göre; travmatik olay deneyimleyenlerin iki farklı tip hafızası aktif olur. Biri sözlü ulaşılabilir hafıza otomatik, planlı olarak kullanarak ya da strateji süreciyle geri getirilebilir sıradan otobiyografik bellek tipidir, düzenlenebilir ve otobiyografik bilgi ile etkileşimdedir. Böylece travma; geçmiş, şimdi, geleceği içeren kişisel durum içinde temsil edilen bir bütündür.

Sözel hafıza ya da otobiyografik bellek, duygusal içeriklerine ve birbirleriyle ilişkilerine göre bir araya getirilen yaşam dönemleri, giderek daha soyut temsiller haline dönüşürler. Sözel kayıtlar belirli olaylara özgü bilgiler, genel bilgiler, yaşam dönemleri ve şeklinde kaydedilir. Bir diğer hafıza tipi ise sözel olmayan hafızadır. Yaşantıların söze dökülemeyen kısmı görüntüler, sesler, kokular, tatlar, dokular, hisler, duygular vb. gibi duygusal-duygusal bilgilerden oluşur. Bu yapıya ise "epizodik bellek sistemi" olarak tanımlamışlardır. Bu iki hafıza tipinin etkileşimi sonucunda yaşam öyküsü şeması oluşmaktadır. Bu yapı, kişinin kendini temsil ettiğini, kendini anlattığını düşündüğü, yaşantılarını özetlediği bir öyküdür. Bir annenin, "Benim bütün hayatım çocuklarıma annelik yaparak geçti." demesi bu şemaya örnek gösterilebilir. (Conway ve ark., 2004).

Duygu düzenleme teorisine göre; kişiler kendilerini etkileyen olumsuz olayları aşırı genelleme eğilimindedirler. Bu durum depresyon, travma sonrası stres bozukluklarında görülebilir. Aşırı genellenmiş otobiyografik anı kişinin benlik şemasının kalıcı olmasını sağlayarak patolojinin uzamasına neden olabilmektedir. Böylelikle aşırı genellenmiş anı depresyonu ve seyrini yordayabilmeyi kolaylaştırmaktadır (Spinhoven ve ark., 2009).

Irak savaşı (2002) zamanında alana operasyon için gönderilmiş ve gazi olarak dönmüş askerlerle, TSSB'nin otobiyografik bellek ve epizodik bellek üzerindeki etkilerine bakmak üzerine araştırma yapılmıştır. Çalışmada TSSB deneyimleyenlerin genel anılarının çok daha fazla olduğu, anılarının daha

çok savaşa ilgili olduğu, gelecek ve geçmiş üzerine daha fazla düşünme eğiliminde oldukları gözlenmiştir (Brown ve ark., 2011).

Çocukluk çağında cinsel istismar deneyimlemiş kadınların bu travmatik öyküleri ile şimdiki depresyon tanıları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmada çocukluk çağı travması deneyimleyen kadınların, deneyimleyenlere göre daha az kategorik anıyı hatırlayabildiği gözlenmiştir. İstismara uzun süre maruz kalma ve erken yaşta olmasının hatırlamada etkili olduğu gözlenmiştir. Kategorik hafızanın olumsuz olaylar karşısında bir savunma mekanizması işlevi görüldüğü düşünülmektedir (Burnside ve ark., 2004).

Anksiyete üzerine geliştirilen kuramlara göre, anksiyete bozukluğu olan kişilerin olmayanlara göre, olumsuz bilgiyi nötr ya da olumlu bilgidan daha hızlı işlediği öne sürülmektedir (Beck ve Clark, 1997).

Bilişsel Yaklaşımlar

Yaşanan olaya ilişkin bilişsel işleyişe bakıldığında atıf teorisinin aydınlatıcı olduğu görülmektedir. Atıf teorisine göre, kişiler olaylara yükledikleri anlamlara göre tercihler yaparlar. Tercih ettikleri eyleme amaçlı veya zorunda kalarak yönelir. Buna göre de tutumları, tepkileri, mizaç özellikleri değişmekte ve şekillenmektedir. Bunda dünyanın adil olduğuna yönelik bilişlerin etkisi vardır. Yaşadıklarının anlamlandırmak için neden arayışı içindedirler. Anlamlandırmak için kişisel veya durumsal atıflar söz konusudur (Heider, 1958). Nedensel atıflara yönelik çalışmaları devam ettiren Weiner'a göre (1985) nedensel atıfların kişinin kendisiyle mi (içsel) yoksa kişinin dışındaki faktörlerle mi (dışsal) ilişkili olduğu önemlidir. Ayrıca nedenlerin zamanda sabitliği ve kontrol edilebilirliği atıflar üzerinde etkilidir.

Travmatik olaylar ile olaya yüklenen anlama arasındaki ilişkiye dikkat çeken Ehler ve Clark (2000) kişinin travmatik olaya ilişkin değerlendirmelerinin travma sonrası stres bozukluğunun gidişatı ve bilişsel baş etme yollarıyla ilişkisini incelemişlerdir. Çalışmalarında olaya ilişkin olumsuz değerlendirmelerin travmatik stres belirtilerini artırdığını gözlemlemişlerdir.

Lazarus ve Folkman (1984) tarafından geliştirilen bilişsel stres yaklaşımına göre, bilişsel değerlendirme ve başa çıkma iki temel süreçtir. Bu bağlamda stres yaratan olayın bilişsel değerlendirmesi, başa çıkma çabaları için önemli kavramlardan biridir. Kişiler karşılaştıkları stresli olay karşısında olayın zamanı, nasıl meydana geldiği ve sonuca ilişkin beklenti durumlarını kısacası zarar ve tehdit durumuna ilişkin değerlendirme yaparlar. Bu bilişsel süreç birincil değerlendirmeyi kapsamaktadır. Sonrasında sahip olduğu başa çıkma kaynaklarını değerlendirir ve zarar-kayıp değerlendirmesini yapar ki bu da ikincil değerlendirme değildir. Son olarak geri bildirim, yansıtma veya savunmacılığa dayalı yeniden gözden geçirmeyi içeren üçüncü aşamadır. Bu aşamada kurallar değiştirilebilir, yerine yenileri koyulabilir.

“Başa çıkma”, bireyin kendisi için stres oluşturan olay ya da etkenlere karşı direnmesi ve bu durumlara karşı dayanma amacıyla gösterdiği bilişsel, duygusal ve davranışsal tepkilerin tümü olarak tanımlanmaktadır. Tehdit edici, zorlayıcı ve ciddi olaylar ne kadar çoksa, insanların kullanacağı başa çıkma mekanizmaları da o kadar çoktur. Başa çıkma davranışları, dış ve iç dünyanın yarattığı gereksinim ve zorlukları gidermek, onları kontrol altında tutmak, gerginlikleri azaltmak adına kişinin gösterdiği bilişsel ve davranışsal çabadır. Stresin neden olduğu, kişinin kaynaklarını aşan iç ve dış uyaranlara karşı, problem durumu kontrol altında tutma, doğan tepkiyi azaltma ya da bunlara dayanabilme çabalarının oluşturduğu kişinin sonuçlara ilişkin beklentisinden bağımsız bir süreçtir (Folkman ve ark.,1986).

Şiddete maruz kalan kadınların önceden yaşadığı travmatik yaşantıların yanı sıra suçluluk, inkar ve kaçınma gibi işlevsel olmayan başa çıkma tarzı ve çözülme semptomlarıyla ilişkisi olan negatif bilişsel şemaların varlığının gözlenebilecek TSSB belirtilerinin görülmesine etkili olduğu düşünülmektedir (Foa, Cascardi, Zoellner ve Feeny, 2000).

Şiddet sonrası başa çıkma çabaları ile için nedensel atıflar arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmada 406 kadınla çalışılmıştır. Araştırmaya göre, partneri suçlama ile şiddeti affetme ve partner ile suçluluğu paylaşma ile şiddeti affetmeyle ilişkili nedensel atıfların sakin kalmak, dayanıklılık, resmi yardım kaynakları, resmi olmayan yardım kaynakları, güvenlik planları ve yasal yollu başa çıkma yöntemleri olarak belirlenen 6 başa çıkma kategorisini geriletmişti. Araştırmanın bulgularına göre, partnerini suçlu bulan kadınların suçlu bulmayan kadınlara göre daha fazla baş çıkma yöntemi kullandığı görüldü. Partnerini suçlayan kadınların hem aktif hem de toplumsal başa çıkma yöntemlerini kullandığı görüldü (Meyer ve ark., 2010).

Türkiye’de çeşitli illerdeki İl Sosyal Hizmetler Müdürlükleri’ne, kadın konukevleri ve kadın danışma merkezlerine, İzmir’deki iki hastanenin psikiyatri bölümüne ve beş ilköğretim okulunun rehberlik ve psikolojik danışma servislerine aile içi şiddet nedeniyle başvuran ve araştırmaya gönüllü olarak katılan kadınlarla yapılan bir çalışmada başa çıkma yaklaşımları incelenmiştir. Araştırmada 328 kadın ile görüşülmüştür. Travma sonrası stres belirtileri düzeyi ve stresle başa çıkma tarzlarından “kendine güvenli yaklaşım”, “iyimser yaklaşım”, “çaresiz yaklaşım”, “boyun eğici yaklaşım”, “sosyal destek arama” yaklaşımı değişkenlerinin, aile içi şiddete maruz kalan kadınların aile içi şiddetle başa çıkma öz yeterliği düzeylerini yordama gücünü araştıran çalışmadır. Kendine güvenli yaklaşım ve iyimser yaklaşım ile aile içi şiddetle başa çıkma özyeterliği arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Araştırmada aile içi şiddetle başa çıkma özyeterliğinin ikinci sıradaki anlamlı yordayıcısının TSSB belirtileri olduğu gözlenmiştir (Akpınar, 2013).

Genelde insanların problemle karşılaştıklarında eğilimleri; iyimser yaklaşım, güvenli yaklaşım, çaresiz yaklaşım, boyun eğici yaklaşım ve sosyal desteği aramaya yönelik tercihleri içerir. (Şahin ve Durak, 1995).

Coatsworth ve Bowden (1995), hükümlü erkek çocuklarla yaptıkları çalışmada, ciddi aile içi şiddete maruz kalmış, düşük sosyal beceri sahibi çocuklarda daha çok saldırgan eğilim ve bir başa çıkma davranışı olarak saldırgan davranışların daha çok kullanıldığına işaret etmişlerdir (Akt: Ruchkin ve ark., 1999).

Anglo-Amerikan, İspanyol ve Türk kadınlarının cinsel saldırganlıkla baş edebilmeleri üzerine yapılan bir araştırmaya göre; İspanyol ve Türk kültürü kadın ve erkeğin cinsel davranış standartlarını yansıtan cinsiyet rolleri, onur ve utanç kodları benzemekte, bu benzerlik ataerkil, patriyarkal kültür altında karakterize edilebilmektedir. Her iki toplumda da erkek erken dönemde cinsel yaşamla tanışmaktadır. Çok sayıda cinsel partner, evlilik dışı ilişkiler ödüllendirilirken, kadınlar benzer durumlarda kınanmaktadır. Sonuç olarak Türk ve İspanyol kadına yönelik cinsel saldırganlığın daha normal algılandığı ve bu sebeple daha az rapor edildiği düşünülmektedir. Araştırma sonuçlarına göre; sosyal güç olarak belirlenen yüksek düzey eğitim almış, yetişkin olmak/çok genç olmayan, eşi veya partneri ol sahip olan grup ile sosyal gücü zayıf olanların başa çıkma becerilerini incelemiştir. Sosyal gücü zayıf olanların başa çıkma becerileri açısından daha az uzlaşmacı, savunucu ve çatışma eğiliminde olduğu saptanmıştır. Kaçınmacı olanların üçte ikisi patriyarkal ve kolektivist kültüre sahip olan İspanyol ve Türk kültürleridir. İspanyol ve Türk kültüründeki kadınların Anglo Amerikan kültüründeki kadınlara kıyasla daha fazla kaçınmacı, sorunu inkar ettikleri ve sosyal başa çıkmayı tercih ettikleri saptanmıştır. Kadının taciz durumlarında yaşadığı süreçler ile araştırmada gözlenen uyumlu ve çatışmadan kaçınma eğilimiyle ters orantılıdır (Cortina ve Wasti, 2005).

2.1. Şiddetle Başa Çıkma Destek Sistemleri

2.1.1. Ekonomi

Sosyal destek, bireyin problemi çözme veya ruhsal etkileriyle başa çıkmada etkin bir başa çıkma mekanizması olarak çalışmakta, stresli yaşam olaylarını önleyerek olası sorunlara karşı koruyabilmektedir.

Yoksulluk içinde kadınların ekonomik bağımlılığı giderek artmaktadır. Şiddet ortamında ekonomik bağımlılığın olması dayanıklılığı olumsuz yönde etkilemektedir. Sosyal ve bilişsel dayanıklılık mekanizmaları özgüven, yeterli destek aile içi şiddet ve anksiyete arasındaki ilişkide etkilidir. Şiddet arttıkça sosyal ve bilişsel dayanıklılık- özgüven azalmakta, anksiyete artmaktadır (Williams ve Mickelson, 2004). Sosyal dayanıklılığın azalması sağlıklı destek sistemlerine ulaşma eğilimini de azaltmaktadır. Oysa kadını olumsuz etkileyen düşüncelerle baş etmesinde sosyal konum önemli bir kaynaktır. Bu sebeple yoksulluk içinde olan bir kadın, kaynaklara ulaşmada da sıkıntı yaşamaktadır.

Cinsiyete dayalı şiddetin ekonomiyle olan ilişkisini feminist literatürde görmek mümkündür. İktisadi bağımlılık ve dayanışmaya göre işleyen patriyarkal sistemde bütün erkekler sistem içindeki hiyerarşik konumları ne olursa olsun en azından bazı kadınları denetleyebilme karşılığında satın alırlar. Sisteme göre erkeklerin gücü kadınların emek gücü üzerindeki denetimlerinde yatar (Hartmann, 2006). Patriyarkal sistem cinsiyetler arası güç ilişkisinin kurulmasına, kadının toplumda düşük statüde görülmesine, yoksullaşmasına yol açmaktadır. Kadınların iş istihdamlarının artırılması, eşit işe eşit ücret ve güvenceli çalışma şiddetin, özellikle ekonomik şiddetin azaltılmasında etkili olacaktır (Fawole, 2008). Benzer bir görüş olarak ekonomik güce sahip olma şansı olan, çalışan kadınlar erkeklerin sebep olabildiği izolasyon, yabancılaştırmaya maruz kalabilmelerine karşın daha fazla başa çıkma mekanizması geliştirmişlerdir (Cortina ve Wasti, 2005).

Kadının toplum içinde ekonomik ve sosyal olarak korunumuna yönelik son yirmi yıldır ulusal planlar

yapılmaktadır. Aile içi şiddet, tecavüz ve cinsel saldırı, kadın sünneti ve ticareti, seks endüstrisi gibi kadına yönelik şiddet biçimlerinin karşılaştığı Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, Polonya, Almanya, Hollanda, Rusya, Moğolistan kadına yönelik şiddet üzerine ortak eylem planı yapmışlardır. Benzer şekilde Sosyal Dönüşüm Programı ile 1999 yılında 24 ülkeyi temsil eden İngiliz Uluslar Topluluğu Avustralya, Kamerun, Guyana ve Trinidad ve Tobago gibi ülkelerin 56%'sı ulusal bir eylem planı yapmışlardır. Güney Afrika (2007) yılında Kadın İşleri Bakanlığı ile Türkiye de Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ile benzer eylem planı hazırlamışlardır. Bangladeş, Sri Lanka gibi Güneydoğu Asya ve Tayland'da ülkeye özel; Kadın Araştırmaları Merkezi (2000), Kadın ve Çocuk İşleri Bakanlığı (2004) gibi kuruluşlar mevcuttur (Fawole, 2008).

Ekonomi; aile içi şiddet ve dayanıklılık konularında tek başına rol oynamasa da kadına yönelik şiddetin reddedildiği bir toplum, herkesin sorunudur (Williams ve Mickelson, 2004).

2.1.2. Sosyal Destek

Johnson ve Saranson'a (1979) göre sosyal destek, kişini güvenileceği ilişkiler yoluyla, sosyal kaynaklardan yararlanabilme derecesidir. İnsanın negatif tutumlarını yok etmek ve yenilerini edinmesini desteklemek, kişinin sosyal çevresinde farklılık oluşturmaya yardım etmekle sağlanabilmektedir. İnsan sosyal desteğini psikolojik çevresinden bulmaktadır (Yıldırım, 1994). Bireyin sosyal destek kaynaklarını onun hayatında önemli bir yeri olan ebeveynler, eş, partner, arkadaş, aile, öğretmen, akraba, komşu, uzman gibi kişiler oluşturmaktadır. Sosyal destek kaynakları kişiye çeşitli şekillerde destek sağlamaktadır.

Şiddete maruz kalan kadınlarla ilgili çalışmaların çoğu istismarın, kurbanın ruh ve beden sağlığı üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır. Oysa kadının maruz kaldığı şiddet yalnızca sağlığı etkileyen bir problem değil, aynı zamanda kurbanlarını, kurbanların ailelerini ve toplumları etkileyen sosyal bir sorundur (Lanier ve Maumme, 2009). Riger, Roja ve Camacho da (2002) yaptıkları çalışmada kadına yönelik şiddete bu bakış açısıyla yaklaşmış ve ekolojik kuram çerçevesinde şiddetin 'radyasyon etkisi' oluşturduğuna dikkat çekmiştir. Bu yaklaşıma göre, kadına yönelik şiddetin sadece kadının yaşamına zarar vermediği, aynı zamanda kadının bağlantı kurduğu kişilerin de bu durumdan olumsuz etkileneceği anlatılmaktadır. Örneğin, şiddete maruz kalan bir kadın için yaşadığı şiddete bağlı olarak ortaya çıkan fiziksel yaralanmalar veya depresyon birinci düzey etkinken, eğitime veya kariyer planlarına devam etmensenin zorlaşması ikinci düzey, kalacak sürekli bir yeri olmadığından şiddete maruz kalmış bir kadının çocuklarının sorumluluğunu ailesinin geçici olarak üstlenmesi ise üçüncü düzey etkidir. Birinci düzey etki şiddete maruz kalan kişinin ruh ve beden sağlığı; ikinci düzey etki fiziksel ve sosyal çevresindeki (işe, okula gidememe, kişilerarası ilişki kuramama, ilişkilerini devam ettirememeye) yansımaları; üçüncü düzey etki ise doğrudan kurban olmasa da dolaylı olarak şiddetin olumsuz etkilediği kişinin yaşadıklarıdır.

Şiddete maruz kalan kadınların ruh ve beden sağlıkları kadar kişilerarası ilişkilerinin de bozulduğu görülmektedir. Şiddete uğrayan kadınların bazıları istismar edici ilişkiyi açığa vurmakta zorlanabilir, aile üyelerine ve arkadaşlarına karşı yabancılaşabilir, kendilerine ciddi zararlar verebilir ve kendilerini dış dünyaya kapatabilir (Kocot ve Goodman, 2003). Bu durum da, kadının çevresinden uzaklaşmasına ve desteğe en çok ihtiyaç duyduğu zamanda yalnız kalmasına neden olacaktır (Lanier ve Maume, 2009).

Şiddet gören kadının kendini yalnız ve desteksiz hissetmesinde pek çok unsurdan söz edilmektedir. Bu unsurlar, şiddet uygulayan kişinin, kadını kendisine muhtaç hale getirmeye yönelik çabaları, toplumsal cinsiyet rolleri, şiddet uygulayan kişinin kadının sosyal çevresine zarar vermesi, şiddet gören kadının bu ilişkiyi sonlandırmakta zorlanmasına yol açmaktadır.

Şiddet uygulayan erkek, kadının bu şiddet ile baş etmesinde ihtiyaç duyduğu her türlü desteğe ulaşmasını engellemektedir. Farklı yöntemler kullanarak, kadının çevresinden destek almasını engellemekte ve kadını ailesinden, arkadaşlarından uzaklaştırmaktadır. Bu şekilde istismar edici ilişki içindeki kadın, erkeğe daha bağımlı hale gelmekte ve bu ilişkiyi sonlandırma konusunda daha isteksiz olmaktadır (El-Bassel ve ark., 2001). Öte yandan toplumsal cinsiyet rolleri ve erkek egemen düşünce ile de bu durum pekiştirilmekte, şiddete maruz kalan kadın duygusal ve ekonomik olarak şiddet uygulayan erkeğe bağlı hale gelmektedir (Barnett, 2001). Şiddete uğrayan kadınların destekleyici bir sosyal ağı olmadığı da bu kadınlar karşılaştıkları problemleri etkili savunma mekanizmaları ile çözmek yerine duygusal olarak çözüme eğilimi göstermektedir (Kocot ve Goodman, 2003). Kadın içinde olduğu şiddet ortamını terk edemeyebilir ya da istismar edici ilişkiyi bitirmeden önce pek çok kez

ayırılma denemelerinde bulunabilir. Böyle bir durum da kadının sosyal çevresinden olumsuz tepki almasına neden olabilmektedir. Şiddete maruz kalan kadının tekrar tekrar istismar edici ilişkiye dönmesi ve bir türlü bu ilişkiyi bitirmemesi, kadının ailesi ve arkadaşlarında hayal kırıklığına, çaresizliğe ve umutsuzluğa yol açabilmektedir. Bu nedenle şiddete maruz kalan kadının ailesi ve arkadaşları verdikleri duygusal desteği değersiz görebilmekte, kadının istismar edici bu ilişkiyi hiçbir şekilde sonlandırmayacağını düşünmektedir. Böylece kadın, istismarcı erkeği terk etmesinden yana olan yakınları ile olan ilişkisine zarar vererek, yeterince sosyal destek alamamaktadır (Goodkind ve ark., 2003).

Şiddet gören kadının sosyal ilişkilerinin yıpranmasındaki bir diğer sebep ise kadının aile ve arkadaşlarının istismarcı tarafından tehdit edilmesidir. Kadının yakınlarının istismarla ilgili kadına olumsuz tepki gösteriyor olması da olasıdır. Bazen saldırgan sadece kadına değil, kadının aile üyelerine de şiddet uygulayabilmekte, bu nedenle de aile üyeleri saldırgandan uzak durabilmektedir (Riger ve ark., 2002). Kendi güvenliğinden korku duyan mağdurun yakınlarının kadına vereceği desteği de azalmaktadır. Böylece kadın yardım talebinde bulunsa da karşı taraf olumsuz bir tepki verebilmektedir. Bu durum da istismar edici ilişkiyi yaşayan kadının sosyal açıdan izolasyonunu pekiştirmekte, sağlığını olumsuz yönde etkilemekte ve yaşam kalitesini düşürmektedir. Yakınlarının şiddet gösteren erkeği terk etmemesi konusunda şiddete maruz kalan kadına karşı olumsuz duygular hissetmelerinin yanı sıra beklediği desteği yakınlarından göremeyen kadın da yakınlarına karşı olumsuz duygular beslemekte ve onlardan gelen olumsuz tepkiler sonucunda kendini ihanete uğramış hissetmektedir (Goodkind ve ark., 2003).

Şiddete maruz kalan kadının ailesinden, arkadaşlarından veya istismar olmayan eşi/partnerinden aldığı sosyal destek olumsuz sağlık sonucu (düşük ruh ve beden sağlığı algısı, madde kötüye kullanımı, Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) belirtisi, depresyon, anksiyete ve intihar düşüncesi ya da girişimleri) yaşama olasılığını azaltmaktadır (Coker ve ark., 2002).

Sosyal destek, bireyi günlük stresli yaşam olaylarına karşı korumakta ve bireyin stresle başa çıkmasına yardımcı olmaktadır (Cohen ve Wills, 1985). Bu nedenle kadınların da şiddet ile daha etkili bir biçimde başa çıkabilmeleri ile ilgili olarak Goodkind ve arkadaşları (2004) sosyal desteğin gerekliliğini vurgulamaktadır. Kadınların kendilerini ve çocuklarını korumak için farklı başa çıkma stratejileri geliştirdiklerini ve bunlar arasındaki aile içi şiddet sığınaklarında kalmanın (%79) ve aile içi şiddet mağduru hizmet programlarına katılmalarının (%72) daha etkili stratejiler geliştirmelerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Ancak destekleyici ilişkiler, bireylerin yaşamında sağlık sorunlarının önlenmesi, bireylerin stresin etkilerine karşı korunması ve baş etme becerilerinin güçlendirilmesi, başarılı ve sağlıklı ilişkilerin sürdürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Güven ve ark., 2011).

Yapılan çalışmaların değindiği bir diğer nokta da sosyal destek veren kişi, bu kişinin mağdura karşı tutumu ve sosyal desteğin türünün, mağdurun iyilik hali için önemli olmasıdır. Şiddet mağduru kadına etkili bir destek sağlamak için mutlaka kurumlaşmış ya da yapılandırılmış destek koşul değildir. Kendiliğinden gelişen desteğin, istismarın yarattığı olumsuz etkileri engellemede etkili olduğu gözlemlenmektedir. Önemli nokta, sosyal çevrenin mağduru kadına karşı suçlayıcı olmak yerine destekleyici olması ve eş/partner şiddetine karşı toplumsal açıdan sıfır tolerans gösterilmesidir (Coker ve ark., 2002). Sosyal destek veren kişi, şiddete maruz kalan kadının yaşantısı ve kararlarından dolayı olumsuz eleştirilmesini engellemek zorunda ve net bir biçimde şiddete uğramış kadınla empatik olarak istismarı konuşabilmelidir (Levendosky ve ark., 2004).

3. SONUÇ

Şiddet insan hayatının her evresinde karşılaşılabilen ve tüm dünyada önemli bir sorun olarak gündemde kalan bir konudur. Şiddetin en fazla görülen türü erkeğin kadına uyguladığı fiziksel şiddet olmakla birlikte ekonomik şiddet, cinsel şiddet veya psikolojik şiddet türlerinde de karşımıza çıkabilmektedir. Şiddetin her türü şiddete maruz kalan bireyin hayat kalitesini etkilemekte, kişide çeşitli fiziksel veya ruhsal sorunlara yol açmaktadır. Şiddetin kişide psikolojik sorunlar yol açması ve bu sorunların boyutu uğradıkları şiddetin türüne, şiddet görme sıklığına veya şiddete karşı tutumlarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

Yukarıda bahsedilen faktörlere bağlı olarak şiddet pek çok psikolojik problemin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bunlardan biri de şiddet sonrası travmaya bağlı olarak yaşanan suçluluk duygusudur. Şiddet gören kadınların şiddete bağlı travmaları suçluluk duygusunu beraberinde getirerek kendilerine ilişkin algılarının bozulmasına neden olmaktadır. Yaşanan suçluk duygusu bireyde madde kullanımı, yeme bozuklukları ve depresyon gibi pek çok olumsuzluklara yol açabilmektedir. Bu aşamada suçluluk duygusu

ile başa çıkma konusunda psikolojik dayanıklılık önem kazanmaktadır. Şiddet mağduru olan kişinin psikolojik dayanıklılık seviyesi çevre ile etkileşimine, aile içinde etkili bir iletişimin varlığına ve genetik yatkınlığa kadar pek çok faktörden etkilenmektedir.

Şiddet konusunda farkındalık yaratmak, şiddet eğiliminin sebeplerini araştırmak, şiddete uğrayan kadınlara sosyal destek sağlamak, kadınların ekonomik özgürlüklerini kazanmalarında yardımcı olacak düzenlemeler getirmek ve şiddeti meşrulaştırmaya yönelik her türlü uygulamadan kaçınmak şiddetin azaltılmasına yönelik alınabilecek önlemler arasında gösterilebilir.

KAYNAKÇA

AAK, **Aile içi şiddetin sebep ve sonuçları**, Ankara, 1995

AKPINAR, O. "Aile içi şiddete maruz kalan kadınlarda aile içi şiddetle başa çıkma özyeterliliği", **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, 4 (39), 2013, 24-36.

ALTINAY A. G. ve ARAT, Y. **Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet**, İstanbul, Punto Baskı Çözümleri, 2007.

ARKONAÇ, O. **Açıklamalı Psikiyatri Sözlüğü**, İstanbul, Nobel Tıp Kitabevi, 1999.

BARNETT, O. W. "Why Battered Women Do Not Leave, Part 2: External Inhibiting Factors", **Social Support and Internal Inhibiting Factors**. Trauma Violence Abuse, 2, 2001, 3-35.

BEARDSLEE, W. R. ve PODOREFSKY, M. A. "Resilient Adolescents whose Parents Have Serious Affective and Other Psychiatric Disorders: Importance of Self-understanding and Relationship". **Am J Psychiatry**, 145, 1998, 63-69.

BECK A. T. ve CLARK D. A. "An Information Processing Model of Anxiety: Automatic and Strategic Processes". **Behavior Research and Therapy**, 35, 1997, 49-58.

BEDFORD, O. ve HWANG, K. K. "Guilt and Shame in Chinese Culture: A Cross-cultural Framework from the Perspective of Morality and Identity". **Journal for the Theory of Social Behaviour**, 33(2), 2003.

BERKTAY, F. **Tarihin Cinsiyeti**. İstanbul: Metis Yayınları, 2003.

BLOCK, J. H. ve BLOCK, J. (1980). "The Role of Ego-control and Ego-resiliency in the Organisation of Behaviour". WA Collins (Ed.), Development of Cognition, Affect, and Social Relations: **Minnesota Symposia on Child Psychology**, 13, 1980, 39-101.

BREWİN, C. R. ve HOLMES, E. A. "Psychological theories of posttraumatic stress disorder". **Clinical Psychology Review**, 2003

BROWN, A. D., JAMES, C.R. ve ROMANO, T.A., CHANG, L.J., BRYANT, Y.A. HIRST, W. Overgeneralized autobiographical memory and future thinking in combat. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 44(1), 2011, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/22200095> (25.04.2019).

BUDAK, S. **Psikoloji sözlüğü**. Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2000.

BURNSİDE, E., STARTUP, M., BYATT M ve diğ. The role of overgeneral autobiographical memory in the development of adult depression following childhood trauma. *Br J Clin Psychol*. 2004; 43: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/m/pubmed/15530207/> (25.04.2019).

Cambridge Public Health Department. (2013). Domestic Violence and the Workplace, Cambridge Public Health Department Ağ Sitesi: <http://www.cambridgepublichealth.org/publications/> (20.04.2019).

CLAESSON, K. ve SOHLBERG, S. Internalized shame and early interactions characterized by indifference, abandonment and rejection: Replicated findings. *Clinical Psychology and Psychotherapy*. 2002;9:277–284. doi: 10.1002/cpp.331

COHEN, S. ve WILLS, T.A. "Stress, social support, and the buffering hypothesis". **Psychological Bulletin**, 98 (2), 1985, 310-357.

COKER, A.L., SMİTH, P.H., THOMPSON, M.P., MCKEOWN, R.E., BETHEA, L., ve DAVIS, K. "Social support protects against the negative effects of partner violence on mental health". **Journal of Women’s Health & Gender-Based Medicine**, 11 (5), 2002, 465-476.

- CONNELL, R. W. **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar. Toplum, Kişi ve Cinsel Politika.** (C. Soydemir, Çev.). İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998.
- CONWAY, M.A, SINGER, J.A, ve TAGİNİ, “A. The self and autobiographical memory: Correspondence and coherence”. **Social Cognition**, 2004; 22: e491-e529, (doi:10.1521/soco.22.5.491.50768).
- CORTINA, L. M. ve WASTI, S. A. “Profiles in Coping: Responses to Sexual Harassment Across Persons, Organizations, and Cultures”. **Journal of Applied Psychology**, 90, 2005, 182–192.
- DOBASH, R. E. **Women Violence and Social Change.** London: Routledge, 1992.
- ECEVİT, Y. “Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir”? [Elektronik Sürüm]. **C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi**, 25 (4) Özel Eki, 2003, 83-88.
- EHLERS, A. ve CLARK, D.M. Cognitive model of posttraumatic stress disorder. *Behaviour Research And Therapy*, 38, 2000, 319-345.
- EL-BASSEL, N., GILBERT, L., RAJAH, V., FOLENO, A. ve FRYE, V. “Social Support Among Women in Methadone Treatment Who Experience Partner Violence: Isolation and Male Controlling Behavior”. **Violence Against Women**, 7 (3), 2001, 246-274 .
- EMİNAĞAOĞLU, N. (2006). “Güç Koşullarında Yaşayan Sokak Çocuklarında Dayanıklılık”. **Yüksek Lisans Tezi**, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- ERGİL, D. “Şiddetin Kültürel Kökenleri”. **Bilim ve Teknik Dergisi**, 399, 2001, 40-41.
- FAWOLE, I. O. “Economic Violence to Women and Girls. Is it Receiving the Necessary Attention”? [Elektronik Sürüm]. **Trauma, Violence & Abuse**, 9 (3), 2008, 167-177.
- FELSON. B.R. “Violence, Crime, and Violent Crime” [Elektronik Sürüm]. **International Journal of Conflict and Violence**, Vol. 3 (1), 2009, 23-39.
- FLAKE, F.D. ve FORSTE, R. “Fighting Families: Family Characteristics Associated with Domestic Violence in Five Latin American Countries” [Elektronik Sürüm]. *Journal of Family Violence*, 21 (1), 2006, 19- 29.
- FOA, E.B., CASCARDI, M. ZOELLER, L.A.ve FEENY, N.C. “Psychological and environmental factors associated with partner violence”. **Trauma, Violence ve Abuse**, 1, 2000, 67-91.
- FOLKMAN S, LAZARUS R.S, GRUEN R.J. ve LONGİS A. “Appraisal, coping, health status and psychological symptoms”. **J Pers Soc Psychology**, 50, 1986, 571-579.
- FRANCATİ, V., VERMETTEN E. ve BREMMER, J.D. “Functional neuroimaging studies in posttraumatic stress disorder: Review of current methods and findings. 24, 2007. 202-218.
- GARMEZY, N. “Resilience and Vulnerability to Adverse Developmental Outcomes Associated with Poverty”. **Am Behavior Sci**, 34, 1991, 416-430.
- GELLES, R. J. Violence in the Family: A Review of Research in the Seventies. *Journal of Marriage and the Family*, 42(4), 873-885.
- GELLES, R. J. ve STRAUS, M. A. “Violence in the American Family”. A. J. Lincoln ve M. Straus (ed.). **Crime and The Family**(s. 88-110). Springfield, Illionis: Charles Thomas, 1985
- GOLEMAN, D., (2004), *Duygusal Zeka Neden IQ'dan Daha Önemlidir?*, (Çev: B.S.Yüksel), İstanbul: Varlık Yayınları.
- GOODE, W. J. “Force and Violence in the Family” [Elektronik Sürüm]. **Journal of Marriage and Family**, 33 (4), 1971, 624-636.
- GOODKIND J. R, GİLLUM T. L, BYBEE D. I. ve SULLIVAN C. M. The impact of family and friends' reactions on the well-being of women with abusive partners. *Violence Against Women*. 2003;9(3):347–373.
- GOSS, K., GILBERT, P. ve ALLAN, S. (1994). An exploration of shame measures I: The ‘other as shamer scale’. *Personality and Individual Differences*, 17, 713– 717. GÜLER, N., TEL, H. ve TUNCAY, F.Ö. “Kadının aile içinde yaşanan şiddete bakışı”. **Cumhuriyet Üniversitesi. Tıp Fakültesi Dergisi**, 27(2), 2005, 51–56.

- HARTMANN, H. **Marksizimle Feminizmin Mutsuz Evliliği**. South End Press Political Controversies Series. 1981. Çev. Gülşat Aygen, Agora Kitaplık, İstanbul, 2006
- HEİDER F. **The Psychology of Interpersonal Relations**. Wiley, New York, 1958
- HOMBRECHER, U. “Overcoming Domestic Violence: A Global Challenge”. [Elektronik Sürüm]. **Stuttgart: Social Service Agency of the Protestant Church in Germany**, 2007.
- HOROWİTZ, M. **Stress Response Syndromes**, Northvale, 93-94, 1986
- HUNTER, A. J. A Cross-cultural Comparison of Resilience in Adolescents. *J Pediatr Nurs*, 16:172-179. İ.Ü.CezaHukukuveKriminolojikAraştırmaveUygulamaMerkezi,2001
- İÇLİ, T. “Aile İçi Şiddet: Ankara-İstanbul ve İzmir Örneği” [Elektronik Sürüm]. **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 11 (1-2), 1994, 7-20.
- İNAM, A. “Şiddeti Anlamak”. **Bilim ve Teknik Dergisi**, 399, 2001, 46-47.
- JACELON, C.S. The Trait and Process of Resilience. *J Adv Nurs*, 25, 1997, 123-129.
- KALMUSS, D. S. ve STRAUS, M. (1982). “Wife’s Marital Dependency and Wife Abuse” [Elektronik Sürüm]. **Journal of Marriage and Family**,44 (2), 1982, 277-286.
- KEANE, J. **Şiddetin Uzun Yüzyılı**. (B. Peker, Çev.). Ankara, Dost Kitapevi Yayınları, 1998.
- KESSLER, B. L. ve BİESCHKE, K. J. A. “Retrospective Analysis Of Shame, Dissociation, And Adult Victimization İn Survivors Of Childhood Sexual Abuse”, **Journal of Counselling Psychology**, 46(3), 1999.
- KIZMAZ, Z. “Şiddetin Sosyo-Kültürel Kaynakları Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım” [Elektronik Sürüm]. **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 16(2), 2006, 247-267.
- KİSHOR S. ve JOHNSON K. (2004). “Profiling Domestic Violence A Multi-Country Study” [Elektronik Sürüm]. **Calverton, Maryland: ORC Macro**.
- KOCOT, T. ve GOODMAN, L. “The roles of coping and social support in battered women’s mental health”. **Violence Against Women**, 9, 2003, 323-346.
- KOHUT, H. **Kendiliğin Çözümlemesi** (Çev., Cebeci, O.), Metis Yayınları, İstanbul, 1998.
- KUBANY, E.S., ve MANKE, F.P. “Cognitive therapy for trauma related guilt. Conceptual bases and treatment outlines”. **Cognitive and Behavioural Practice**, 2, 1995, 27-61.
- KUBANY, E.S., ve WATSON, B.S. “Guilt: Elaboration of a multidimensional model”. **The Psychological Record**, 53,2003, 51-90.
- LAINER, C. ve MAUME, M.O. “Intimate Partner Violence and Social Isolation Across the Rural/Urban Divide”. **Violence Against Women**, 15(11), 2009, 1311-1330.
- LAZARUS, R. S., ve FOLKMAN, S. **Stress, appraisal, and coping**. New York: Springer Publishing. Company, 1984.
- LESKELA, J., DIEPERİNK, M., ve THRUAS, P. “Shame and posttraumatic stres disorder”. **Journal of Traumatic Stress**, 15, 2002, 223-226.
- LEVENDOSKY, A.A., BOGAT, G.A., THERAN, S.A., TROTTER, J.S., EYE, A. ve DAVIDSON, W.S. “The Social Networks of Women Experiencing Domestic Violence”. **American Journal of Community Psychology**, 34, 2004, 95-109.
- MARTİN, L. S., TSUI, O. A., MAİTRA, K. ve MARİNSHAW, R. (1999). “Domestic Violence in Northern India” [Elektronik Sürüm]. **American Journal of Epidemiology**, 150 (4), 1999, 417-426.
- MASTEN, A.S., BEST, K.M. ve GARMEZY, N. “Resilience and Development: Contributions from the Study of Children who Overcome Adversity”. **Dev Psychopatol**, 2, 1990, 425-444.
- MEADOWS, R. **Understanding Violence and Victimization**. Upper Saddle River: Pearson/Prentice Hall, 2007

MEYER, A., WAGNER, B., ve DUTTON, M. A. "The Relationship between battered women's causal attributions for violence and coping efforts". **Journal of Interpersonal Violence**, 25(5), 2010. e900-e918, (doi: 10,1177 / 0886260509336965).

MİCHAUD, Y. (t.y.). **Şiddet**, (C. Muhtaroglu, Çev). İstanbul: Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İletişim Yayınları.

MUNİR, Z. L. "Domestic Violence in Indonesia" [Elektronik Sürüm]. **Muslim World Journal of Human Rights**. 2(1), 2005, 1-37.

NASH, J. ve FRASER, M.W. "After-school Care for Children: A Resilience-based Approach", **Families in Society**, 79, 1998, 370-382.

ÖNDERMAN, M. **Sosyo-Kültürel Bir Fenomen Olarak Utanç**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2009.

RABBANİ, F., QURESHİ, F. ve RİZVİ, N. "Perspectives on Domestic Violence: Case Study from Karachi, Pakistan" [Elektronik Sürüm]. **Eastern Mediterranean Health Journal**, 14 (2), 2008, 415-426.

RİGER, S., RAJA, S., ve CAMACHO, J. (2002). "The radiating impact of intimate partner violence". **Journal of Interpersonal Violence**, 17, 2002, 184-205.

RİTTERSBERGER-TILIÇ, H. "Aile İçi Şiddet: Bir Sosyolojik Yaklaşım". O. Çiftçi (Ed.). 20. **Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı** (s. 119-129). Ankara: Orta Doğu Amme İdaresi Yayınları, 1998.

RUCHKİN, V.V, EİSEMANN, M, ve HAGGLOF, B. "Parental rearing and problem behaviours in male delinquent adolescents versus controls in northern Russia". **Social psychiatry and psychiatric epidemiology**, 33(10), 1999, 477-482.

SAAR-ASHKENAZY, R., COHEN, J.E. ve GUEZ, J ve diğ. Reduced corpus-callosum volume in posttraumatic stress disorder highlights the importance of interhemispheric connectivity for associative memory. **J Trauma Stress**, 2014; 27(1): e18-e26, (doi: 10.1002 / jts.21887.)

SOMERSAN, S. "Şiddetin İki Yüzü". **Cogito Kış-Bahar**, Sayı 6-7, 1996, 41-50.

STARK, E. (2009). "Rethinking Coercive Control" [Elektronik Sürüm]. **Violence Against Women**, 15 (12), 2009, 1509-1525.

STREET, E.A., GIBSON, E.L., ve HOLOHAN, R.D. "Impact of childhood traumatic events, trauma-related guilt, and avoidant coping strategies on ptsd symptoms in female survivors of domestic violence". **Journal of Traumatic Stress**, 18, 2005, 245-252.

SÜMER, N. **Kültür, Yasa ve Aile İçi Şiddet**. O. Çiftçi (Ed.). 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı (s. 131-136). Ankara: Orta Doğu Amme İdaresi Yayınları, 1998.

ŞAHİN, N.H. ve DURAK, A. "Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği: Üniversite öğrencileri için uyarlaması". **Türk Psikoloji Dergisi**, 10, 1995, 56-73.

TANGNEY, P.J. ve FİŞHER, W.K. **Self-Conscious Emotions**. The Guilford Press: New York, 1995.

TANGNEY J. P. ve DEARİNG R. 2002. **Shame and Guilt**. New York: Guilford

TANRIVERDİ, G. ve ŞİPKİN, S. "Çanakkale'de Sağlık Ocaklarına Başvuran Kadınların Eğitim Durumunun Şiddet Görme Düzeyine Etkisi" [Elektronik Sürüm]. **Fırat Tıp Dergisi**, 13 (3), 2008, 183-187.

The Economic Commission for Latin America and the Caribbean [ECLAC] and co-financed by UNICEF, UNIFEM and UNAIDS (Mart 2009). The right of women to live a life free of violence in Latin America and the Caribbean (Rapor No: LC/L.2808/Rev.1), CEPAL Ağ Sitesi: <http://www.cepal.org/cgi-bin/getProd.asp?xml=/publicaciones/xml/4/32194/P32194.xml&xsl=/mujer/tpl-i/p9f.xsl> (18.04.2019).

TUSAİE, K. ve DYE, J. "Resilience : A Historical Review of the Construct". **Holist Nurs Proct**, 18, 2004, 3-8.

United Nations Children's Fund Innocenti Research Centre (2000). **Domestic Violence Against Women and Girls**, UNICEF Ağ Sitesi: <http://www.unicef-irc.org/publications/213/#pdf> (15.04.2019).

ÜNSAL, A. "Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi". **Cogito Kış-Bahar**, Sayı 6-7, 1996, 29-36.

VATANDAŞ, C. **Aile ve Şiddet. Türkiye'de Eşler Arası Şiddet**. Ankara: Uyum Ajans, 2003.

- WAGNİLD, G. ve YOUNG, H. M. “Development and Psychometric Evaluation of The Resilience Scale”. **Journal of Nursing Measurement**, 1 (2), 1993.
- WALKER, L. E. **Abused Women and Survivor Therapy**. A Practical Guide for the Psychotherapist. Washington: American Psychological Association, 1994.
- WİLLİAMS, S.L ve MİCKELSON, K.D. “The nexus of domestic violence and poverty: resilience in women’s anxiety”. **Violence Against Women**, 10 (3), 2004, 283-293.
- WORLD HEALTH ORGANİZATİON. World Report on Violence and Health [Elektronik Sürüm]. Geneva, 2002.
- YILDIRIM, İ. “Akademik Düzeyleri Farklı Olan Öğrencilerin Sosyal Destek Algıları”. **Türk Psikoloji Dergisi**, 2(9), 1994, 33-38.
- YILDIRIM, A. **Sıradan Şiddet “Türkiye’ye Özgü Olmayan Bir Sorun: Kadına ve Çocuğa Yönelik Şiddetin Toplumsal Kaynakları**. İstanbul: Boyut Kitapları, 1998.
- YILDIRIM, İ. “Algılanan Sosyal Destek Ölçeği’nin Revizyonu. Eğitim Araştırmaları, **Eurasian Journal of Educational Research**, 17, 2005, 221-236